

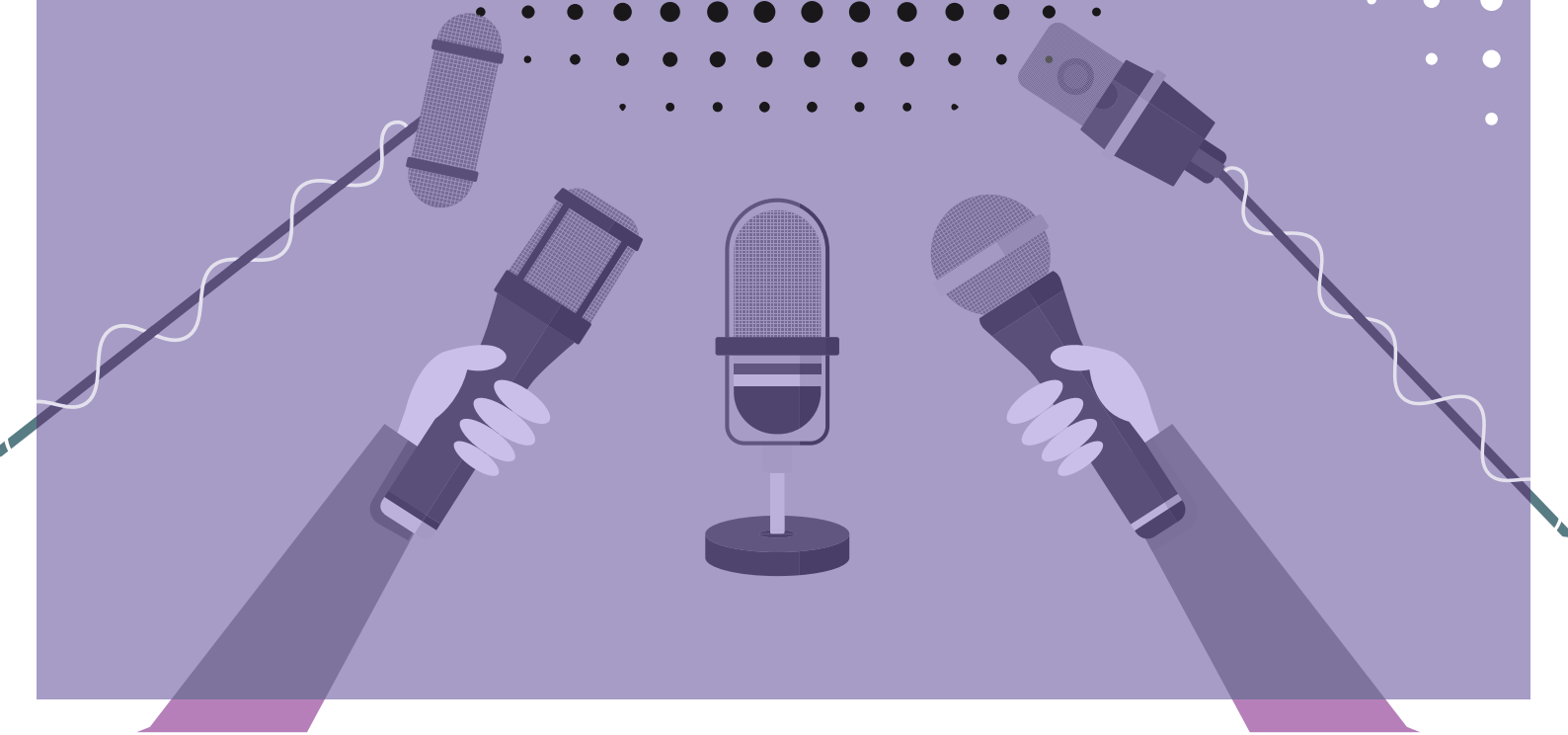

ΕΝΑ

Ίνστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

Ας μιλήσουμε για τα ΜΜΕ #7
Media Jokers

Ο Πόλεμος
στα ΜΜΕ
Ειδικό Τεύχος

(Σε) Ποιον πόλεμο ζούμε; Αν η ιστορία είχε ρου, τότε η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία είναι αναμφίβολα ένα από αυτά τα συμβάντα που τον ανακαθορίζουν. Μαζί ανακαθοριζόμαστε κι αλλάζουμε κι εμείς. Όσοι και όσες δεν βιώνουμε τον πόλεμο άμεσα στην καθημερινότητά μας, τον βλέπουμε να εκτυλίσσεται σε πεδία μαχών, σε κλειστές αίθουσες, σε πρωτοσέλιδα, μπροστά στις κάμερες, στην οθόνη του κινητού μας. Αναπόφευκτα, γινόμαστε μάρτυρες της πολυπλοκότητας μιας ιστορικής σύγκρουσης που ξεπερνά τις δύο άμεσα εμπλεκόμενες δυνάμεις. Μαθαίνουμε για τον πόλεμο μέσα από τα «κυρίαρχα» αφηγήματά του και τον γνωρίζουμε αποσπασματικά μέσα από τις καθημερινές θραυσματικές εξιστορήσεις του. Φτιάχνουμε τις δικές μας αφηγήσεις για να δώσουμε νόημα σε αυτό που συμβαίνει γύρω μας. Κάνουμε ερωτήσεις όταν βλέπουμε τον πόλεμο να πλαισιώνεται από μηχανισμούς προπαγάνδας και ελέγχου της ενημέρωσης και πασχίζουμε να διακρίνουμε το «αληθές» από το «ψευδές» στην καταγιστική ροή της πληροφορίας, στα ΜΜΕ και στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Τον ψάχνουμε στις ειδήσεις όταν «κρύβεται» πίσω από την εγχώρια ατζέντα. Αναρωτιόμαστε αν η «κρίση» του πολέμου έχει παγιωθεί ως μία νέα κατάσταση πραγμάτων – όπως συμβαίνει με τις «κρίσεις» τελευταία. Πολλαπλασιάζουμε τα πεδία αντίστασης όταν και όπου ο πόλεμος γίνεται ακόμα ένα εργαλείο χειραγώγησης και σιωπηρής καταστολής.

Στο επί της οθόνης δελτίο, ο **Διονύσης Μητρόπουλος** γράφει για τον αλγόριθμο του πολέμου· ο **Γιώργος Πλειός** για τη δύναμη των Μέσων στους σύγχρονους πολέμους, από την «Επιχείρηση Σοκ και Δέος» στις «Ειδικές στρατιωτικές επιχειρήσεις»· ο **Παύλος Νεράντζης** για τον παράλληλο με τον στρατιωτικό πόλεμο της προπαγάνδας· ο **Jens Maesse** για τον πόλεμο στον γερμανικό μιντιακό λόγο και την απάντηση του Γερμανικού λαού· ο **Gerardo Nicolletta** για τον πόλεμο στην Ουκρανία στα ιταλικά συστημικά ΜΜΕ και την κατασκευή του «λειτουργικού άλλου»· η **Viki Mladenova** για την ειδική στρατιωτική επιχείρηση σε μια φανταστική κοινότητα· η **Δανάη Θεοδωρίδου** για το «από μέσα» βλέμμα στη συνθήκη του πολέμου·

Η συντακτική ομάδα

Ελένη Γεωργίου
Διονύσης Μητρόπουλος
Κατερίνα Νικολοπούλου
Έλενα Ψυλλάκου

Περιεχόμενα

Διονύσης Μητρόπουλος Ο αλγόριθμος του πολέμου	3
Γιώργος Πλειός Η δύναμη των Μέσων στους σύγχρονους πολέμους: Από την «Επιχείρηση Σοκ και Δέος» στις «Ειδικές στρατιωτικές επιχειρήσεις»	7
Παύλος Νεράντζης Ο πόλεμος της προπαγάνδας στην Ουκρανία: Αναπόφευκτες συγκρίσεις, μισές αλήθειες και βολικά ψέματα	11
Jens Maesse (Αφ)οπλίζοντας «τον λαό»: Ο πόλεμος στον γερμανικό μιντιακό λόγο και η απάντηση του λαού	18
Gerardo Nicolletta Ο πόλεμος στην Ουκρανία στα ιταλικά συστημικά ΜΜΕ και η κατασκευή του λειτουργικού άλλου: Η περίπτωση Ορσίνι	23
Viki Mladenova Ειδική στρατιωτική επιχείρηση σε μια φαντασική κοινότητα	28
Δανάη Θεοδωρίδου «Από Μέσα»: Σκέψεις για μια Σύνθετη Προσέγγιση του Πολιτισμού και της Πολιτικής	32
ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ	36

Ο αλγόριθμος του πολέμου

Διονύσης Μητρόπουλος

Υπ. Διδάκτορας, Birkbeck, University of London

Από τις αρχές του 2022 ζούμε στην εποχή του πολέμου μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας. Όπως συμβαίνει συνήθως στις πολεμικές συρράξεις εκτυλίσσεται κι ένας παράλληλος πόλεμος «πληροφορίας» που άλλοτε έχει σκοπό να «πληροφορήσει» επίσημα ή ανεπίσημα, ενώ σε άλλες περιπτώσεις - οργανωμένα και με στρατηγική - να επέμβει βίβια στη σχέση της γλώσσας με τα πράγματα (Δοξιάδης, 2016: 17), δηλαδή να «παραπληροφορήσει» υιοθετώντας τεχνικές προπαγάνδας. Αυτός ο «παράλληλος πόλεμος» δεν είναι κάτι καινούργιο. Η προπαγάνδα είναι κάτι στο οποίο ασκούνται όλα τα εμπλεκόμενα μέρη: Ρωσία, Ουκρανία και οι «δυτικές» χώρες που στηρίζουν επισήμως την Ουκρανία. Αυτό δεν αμφισβητείται άλλωστε από σχεδόν κανέναν ρεαλιστή σχολιαστή. Ο συγκεκριμένος όμως πόλεμος της πληροφορίας έχει μια ιδιαιτερότητα: είναι ίσως η πρώτη φορά που το κοινό της Δύσης λαμβάνει την πληροφόρηση ή την ενημέρωση για τον πόλεμο μόνο από δικό του «στρατόπεδο». Με άλλα λόγια γίνεται δέκτης μόνο της προπαγάνδας της μιας πλευράς, πιο συγκεκριμένα οι πολίτες της Δύσης γίνονται δέκτες μόνο της δυτικής ενώ η ρωσική προπαγάνδα έχει αποκλειστεί ποικιλοτρόπως από το πεδίο της «δυτικής» ενημέρωσης και ασκείται - σχεδόν αποκλειστικά- στον ρωσικό χώρο. Στη Δύση, ο έλεγχος της ροής της πληροφορίας γίνεται μέσω των επίσημων αποφάσεων αφενός της ΕΕ αλλά και των μεγάλων εταιρειών που διαχειρίζονται τα κοινωνικά δίκτυα τα οποία στην πλειονότητα τους είναι αμερικανικής ιδιοκτησίας. Αντίστοιχες κυρώσεις επέβαλε η Ρωσία στα κοινωνικά δίκτυα, ωστόσο μάλλον λιγότερο επιτυχημένα μιας και οι περισσότερες πλατφόρμες συνεχίζουν να λειτουργούν κανονικά οπότε τα δυτικά αφηγήματα βρίσκουν τον δρόμο τους στο κοινό της Ρωσίας.

Από τις πρώτες κιόλας μέρες του πολέμου, στις αρχές του Μαρτίου 2022 η ΕΕ αποφάσισε να απαγορεύει τα ενημερωτικά RT (Russia Today) και Sputnik ως «περιουσιακά στοιχεία, όπλα, στο οικοσύστημα χειραγώγησης του Κρεμλίνου» σύμφωνα με [δηλώσεις](#) του Υπατου Εκπροσώπου της ΕΕ Josep Borrell. Ο κ. Borrell συνέχισε λέγοντας ότι «δεν προσπαθούμε να αποφασίσουμε τι είναι αλήθεια και τι είναι ψευδές. Δεν έχουμε υπουργούς της Αλήθειας. Αλλά πρέπει να επικεντρωθούμε σε ξένους παράγοντες που σκόπιμα, με συντονισμένο τρόπο, προσπαθούν να χειραγωγήσουν το πληροφοριακό μας περιβάλλον». Αυτή η άποψη διατυπώνεται ως αιτιολόγηση αποκλεισμού των ΜΜΕ μιας τρίτης χώρας. Το παράδοξο είναι ότι στο

εσωτερικό της ΕΕ το μιντιακό τοπίο παράγει τα δικά του αφηγήματα, τη δική του προπαγάνδα και διακατέχεται συχνά από σοβαρές αντιφάσεις. Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση της Ελλάδας όπου το μιντιακό οικοσύστημα μπορεί να μην είναι άμεσα κρατικά ελεγχόμενο, αλλά όπως επιβεβαιώνουν αφενός η 108η θέση της χώρας μας στη [λίστα](#) των Δημοσιογράφων Χωρίς Σύνορα για την ελευθερία του τύπου, αφετέρου η [τοποθέτηση](#) του Malik Azmani (ευρωβουλευτή της Ομάδας Renew Europe) στην Ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ο οποίος εξέφρασε στον Έλληνα πρωθυπουργό την αγωνία του για την «καθοδική πορεία της πολυφωνίας των Μέσων και της Ελευθεροτυπίας στην Ελλάδα», η μιντιακή πραγματικότητα κάποιων ευρωπαϊκών χωρών μπορεί να απέχει από τον ισχυρισμό του Ύπατου Εκπροσώπου της ΕΕ.

Εκτός όμως από τον επίσημο κρατικό αποκλεισμό, η ενημέρωση και οι πληροφορίες οποιαδήποτε μορφής που φτάνουν στον τελικό χρήστη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (ΜΚΔ) φαίνεται να προσαρμόζονται στις παραπάνω κυρώσεις της Δύσης, ενώ ακολουθούν και τα «μυστήρια» μονοπάτια των αλγόριθμων των κοινωνικών δικτύων. Εδώ θα αναδείξω ακριβώς την κρισιμότητα του ζητήματος των αλγόριθμων των ΜΚΔ, θεματική που έχει εκτεταμένα προβληματίσει πολιτικούς, κοινωνικούς επιστήμονες, μαθηματικούς, δημοσιογράφους, ψυχολόγους καθώς και τους καθημερινούς χρήστες. Ένας [αλγόριθμος](#) για να «δουλέψει» χρειάζεται δύο πράγματα: ένα ιστορικό με τα δεδομένα χρήσης και τον ορισμό ενός επιτυχημένου σκοπού. Κάθε φορέας που δημιουργεί έναν αλγόριθμο επιμελείται τα δεδομένα που έχει στη διάθεσή του, ορίζει στόχους και το περιεχόμενο της επιτυχία του και ενσωματώνει τις αξίες ή την ιδεολογία του σε αυτόν. Με αυτό γίνεται ξεκάθαρο ότι δεν υπάρχουν αντικειμενικά κριτήρια κατασκευής αλγόριθμων, πολλώ μάλλον σε φορείς και πλατφόρμες που διαχειρίζονται την ενημέρωση και την καταναλωτική συνήθεια των ανθρώπων με κριτήρια που υπακούν τους εκάστοτε σκοπούς του ιδιοκτήτη του Μέσου -είναι ζήτημα, δηλαδή, πολιτικής οικονομίας των Μέσων. Συνεπώς, οι [αλγόριθμοι](#) έχουν σοβαρές επιπτώσεις στην καθημερινή μας ζωή, στον τρόπο που ενημερωνόμαστε, καταναλώνουμε προϊόντα, ονειρευόμαστε και επικοινωνούμε. Οι αλγόριθμοι λειτουργούν στη λογική των «δωματίων αντήχησης» όπως παρατηρεί ο Γ. Πλειός στο κείμενο του στο ίδιο τεύχος και ενισχύουν την «προκατάληψη επιβεβαίωσης» (confirmation bias) των χρηστών, δηλαδή την τάση επιλεκτικής επεξεργασίας, αναζήτησης και ερμηνείας πληροφοριών που είναι συνεπείς με τις υπάρχουσες πεποιθήσεις κάποιου.

Το πόσο προσαρμόζεται ο αλγόριθμος των ΜΚΔ αποτελεί πια προϊόν απλής παρατήρησης για τον καθένα και την καθεμιά μας. Με ένα από απλό scrolling down (κύλιση προς τα κάτω σε μια οθόνη), ειδικά στο περιβάλλον του Instagram, μπορεί κάποιος να παρατηρήσει ότι το 50% των πραγμάτων που βλέπει στο feed του είναι είτε χορηγούμενο (πχ. διαφημίσεις), είτε προτεινόμενο περιεχόμενο (πχ. συναφές περιεχόμενο με αυτό που ήδη ακολουθούμε). Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στο Facebook με τη διαφορά ότι εκεί ο χρήστης μπορεί να παρέμβει με ειδικούς ad-blockers (προγράμματα που μπλοκάρουν τις διαφημίσεις) αποφεύγοντας (κάπως) την εμφάνιση των χορηγούμενων posts ή διαφημίσεων, είτε παραμετροποιώντας προσεκτικά και συνεχώς την όποια «περίεργη» εμφανιζόμενη ανάρτηση από τις σχετικές ρυθμίσεις. Ωστόσο, όπως έχει αποδείξει το ντοκιμαντέρ [Social Dilemma](#) (διαθέσιμο στην πλατφόρμα [Netflix](#)) τα κοινωνικά δίκτυα απειλούν τον τρόπο της ενημέρωσής μας καθώς και τη [δημοκρατία](#) στην ουσία της, διότι το πρόβλημα των αλγορίθμων είναι πολύ βαθύτερο από μερικές «περίεργες» ή μη σχετικές αναρτήσεις στο feed μας. Η παραμετροποίηση της ροής της πληροφορίας καθώς και ο όγκος της μας καθιστά όλους και όλες αδύναμους/ες τους να ελέγχουμε κριτικά την ποιότητα της αλλά τις ευρύτερες επιπτώσεις του ίδιου του μέσου. Ο εθισμός στη συνεχή ροή συναφούς πληροφορίας που πρακτικά δεν τελειώνει ποτέ, η έκθεση σε έξυπνες και πολύ καλά παραμετροποιημένες καμπάνιες πληροφορίας ή προώθησης του οτιδήποτε, ή η δημιουργία μικρών ομάδων (segments) που εκτίθενται σε πληροφορίες που «ακουμπούν» στις προδιαθέσεις τους, απαρτίζουν ένα περιβάλλον που ο ανθρώπινος εγκέφαλος [voητικά](#) δεν είναι σε θέση να επεξεργαστεί πόσο μάλλον να αντιδράσει σε αυτό.

Τα κοινωνικά δίκτυα, όπως κάποιοι ισχυρίζονται ότι έγινε στις αμερικάνικες εκλογές του 2016, προκαλούν το έντονο πολιτικό ενδιαφέρον και οι συζητήσεις αποκτούν ένα ύφος δημόσιας παράστασης, ειδικά όταν επικρατούν έντονος τόνος, προσωπικές προσβολές και βέβαια όταν κάποιος/α θέτει ζητήματα ηθικής υπεροχής ανεξαρτήτως επιχειρημάτων επιζητώντας την αποδοχή του «κοινού». Από αυτή την πραγματικότητα δεν έχει ξεφύγει ούτε ο ρωσο-ουκρανικός πόλεμος. Τα ΜΚΔ τροφοδοτούν τους χρήστες με πληροφορίες, βίντεο και εικόνες χωρίζοντάς τους σε ομάδες αναλόγως με τις προκαταλήψεις και το περιεχόμενο που έχουν συνηθίσει να παρακολουθούν. Αυτή είναι η προεπιλεγμένη (default) διαδικασία που παράγει ο αλγόριθμος. Ένα σχετικό [παράδειγμα είναι με ένα βίντεο](#) που κυκλοφόρησε εκτενώς στα ΜΚΔ, ειδικά σε χρήστες που ακολουθούσαν τα νέα του πολέμου από φιλο-ουκρανικές πηγές, που έδειχνε μια γυναίκα που έδινε οδηγίες στα ρωσικά για πως οι Ουκρανοί θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τα εγκαταλελειμμένα άρματα μάχης των Ρώσων προς όφελός

τους, στρέφοντας δηλαδή τα τανκς αυτά εναντίον των Ρώσων. Το βίντεο αποδείχτηκε ότι ήταν γυρισμένο πριν από την έναρξη του πολέμου και η γυναίκα που εμφανίζεται είναι Ρωσίδα. Το ενδιαφέρον ωστόσο είναι ότι το βίντεο αυτό έγινε διάσημο (viral) στα ΜΚΔ αυτών που εύκολα αναπαράγουν εύπιστα την προπαγάνδα της μιας πλευράς. Τα ΜΚΔ μέσω αλγορίθμου τείνουν να δίνουν προτεραιότητα στο περιεχόμενο που βλέπει πρώτα ο χρήστης στη ροή του, με βάση την πιθανότητα να θέλει πραγματικά να το δει. Το ακόμα πιο ενδιαφέρον είναι ότι συνεχίζουν και θα συνεχίσουν να εκτίθενται σε τέτοιες πληροφορίες και ενημέρωση με βασικό κριτήριο τη συνάφεια και όχι την πολυμέρεια ή έστω την ορθή χρονικότητα των συμβάντων.

Τα μεγάλα ερωτήματα ωστόσο παραμένουν: θα μπορέσουμε ποτέ να θέσουμε κανόνες στη λειτουργία των αλγορίθμων των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης ή έστω να ελέγχουμε θεσμικά τη λειτουργία τους; Θα συνεχίσουμε σε μια εποχή όπου τα fake news και η προπαγάνδα θα είναι η κανονικότητα των ΜΚΔ; Και ίσως το σημαντικότερο από όλα: ποιος θα ελέγχει αυτούς που στο όνομα των χρηστών/πολιτών ασκούν κυρώσεις ή λογοκρίνουν άλλους, ενώ νομοθετούν για τη ροή της ενημέρωσης στο όνομα της μιας δικής τους αλήθειας; Με δεδομένο ότι οι τεχνολογικές αλλαγές και εξελίξεις δεν γίνεται να ακυρωθούν, πολλώ δε μάλλον τα παραπάνω ερωτήματα να απαντηθούν ρητά και άμεσα, οι πολίτες καλούνται να βγάλουν το φίδι της προπαγάνδας και των fake news από την τρύπα: επερωτώντας κριτικά τι, που, ποιος και κυρίως γιατί παράγει λόγους, εικόνες και αφηγήματα.

Παραπομπές

Δοξιάδης, Κ. (2016) *Προπαγάνδα*, Εκδόσεις Νήσος

Allcott, H. και Gentzkow, M. (2017). Social Media and Fake News in the 2016 Election, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 31, Num. 2, P. 211–236.

Η δύναμη των Μέσων στους σύγχρονους πολέμους: Από την «Επιχείρηση Σοκ και Δέος» στις «Ειδικές στρατιωτικές επιχειρήσεις»

Γιώργος Πλειός

Καθηγητής, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Επισκέπτης Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, ΕΚΠΑ

Στις 11 Σεπτεμβρίου 2001 οι ΗΠΑ δέχθηκαν για πρώτη φορά ισχυρό πλήγμα σε αμερικανικό έδαφος από εξωτερικούς εχθρούς, αν και οι τελευταίοι δεν χρησιμοποίησαν πολεμικά όπλα, αλλά πολιτικά αεροπλάνα. Τρεις μήνες μετά, η Αμερική εισέβαλε στο Αφγανιστάν προκειμένου, θεωρητικά, να εξοντώσει εκείνους που προκάλεσαν το πλήγμα. Ωστόσο, τον Αύγουστο 2002 σε σχετική δημοσκόπηση, μόνο το 16% των Αμερικανών συναινούσαν σε μονομερή στρατιωτική επέμβαση στο Ιράκ. Κι όμως, την ώρα που τα αμερικανικά στρατεύματα ξεκινούσαν τον πόλεμο εναντίον του Ιράκ, η υποστήριξη των Αμερικανών στον πόλεμο του Τζ. Μπους έφτασε άνω του 70%. Τι είχε συμβεί; Στο διάστημα Αυγούστου 2002 – Μαρτίου 2003, αμέτρητες δημοσιεύσεις υπό τη μορφή άρθρων, σκίτσων, ρεπορτάζ κ.ά. αφηγούνταν ότι το Ιράκ είχε εκπαιδεύσει και χρηματοδοτήσει εκείνους που κατέφεραν το πλήγμα στους δίδυμους Πύργους, προκάλεσαν χιλιάδες θύματα και τραυμάτισαν το γόητρο της Αμερικής. Ο πόλεμος αυτός κατέστη εφικτός και πολύ περισσότερο κερδήθηκε επειδή σε μεγάλο βαθμό εξασφαλίστηκε προηγουμένως η ισχυρή υποστήριξη της εσωτερικής κοινής γνώμης. Το συμπέρασμα που βγήκε είναι πως πριν κερδηθεί σήμερα ένας πόλεμος με όπλα στα πεδία των μαχών χρειάζεται να κερδηθεί πρώτα μέσα στα σπίτια των πολιτών με τα ΜΜΕ.

Είναι αναπόφευκτο να μην το θυμηθείς αυτό όταν διαβάζεις ότι η Ουκρανική Βουλή απομάκρυνε την Επίτροπο για τα ανθρώπινα δικαιώματα Λουντμίλα Ντενίσοβα, επειδή είχε «φλομώσει» δια του λογαριασμού της στο Facebook τα διεθνή μέσα και δι' αυτών τα δυτικά ακροατήρια, με παραποιημένες (fake) και ψευδείς ειδήσεις για βάρβαρες πράξεις του ρωσικού στρατού, όπως τον βομβαρδισμό μαιευτηρίου στη Μαριούπολη, τον βιασμό χιλιάδων Ουκρανίδων από Ρώσους στρατιώτες, τις σφαγές αμάχων σε Μπούτσα και Κραματόρσκ κ.ά. Και ο λόγος; Όπως ομολόγησε η ίδια, αυτό έγινε ώστε να συνεχίζει να στέλνει η Δύση σπλιισμό και άλλη βοήθεια στην Ουκρανία. Έγινε δηλαδή ώστε να πειστεί η κοινή γνώμη και δι' αυτής οι κυβερνήσεις των δυτικών

χωρών (δηλαδή του ΝΑΤΟ), ή αντιστρόφως ή ταυτόχρονα και οι δύο, για την αναγκαιότητα πολεμικής, πολιτικής και οικονομικής ενίσχυσης της Ουκρανίας. Μεταξύ άλλων η στάση της ΕΕ στον πόλεμο της Ουκρανίας οδήγησε στην «απορρόφησή» της από το ΝΑΤΟ, κάτι που πιθανόν δεν θα του(ς) βγει σε καλό.

Αν αφήσουμε στην άκρη τα ερωτήματα αν η Ντενίσοβα τα έκανε αυτά εν αγνοία της ουκρανικής (ή και άλλης δυτικής) κυβέρνησης, γιατί μετέδιδαν με ενθουσιασμό τα ψεύδη της τα δυτικά Μέσα κ.ά., αξίζει να σταθούμε σε κάτι που έχει ενδιαφέρον σε αυτά. Πρόκειται για το περιεχόμενο δια του οποίου επιχειρήθηκε ο πειθαναγκασμός του κοινού ώστε να στρατευθεί με μία πλευρά, σε έναν εκατέρωθεν επεκτατικό – επιθετικό πόλεμο, υβρίδιο μεταξύ Α' Π.Π. και Ψυχρού Πολέμου. Το περιεχόμενο αυτό είναι κατά κανόνα παραποιημένες (κυρίως), αλλά και ψευδείς ειδήσεις που διαδίδονται από την αρχή του ρωσο-νατο/ουκρανικού πολέμου συστηματικά, και ιδιαίτερα δια των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ). Αν ο πρώτος τηλεοπτικός πόλεμος ήταν ο πόλεμος του Βιετνάμ, αν ο πρώτος πόλεμος σε απευθείας μετάδοση ήταν ο πόλεμος του Κόλπου («Επιχείρηση Καταιγίδα της Ερήμου»), τότε ο πρώτος πόλεμος των ΜΚΔ και των παραποιημένων ειδήσεων είναι ο ρωσο-νατο/ουκρανικός πόλεμος. Είναι αλήθεια ότι κατά τη διάρκεια πολέμων πάντα κορυφωνόταν η παραπληροφόρηση. Ωστόσο παλιότερα, οι «πληροφοριακές επιχειρήσεις» δεν στηρίζονταν αποκλειστικά ή κυρίως στις ειδήσεις. Οι εμπόλεμοι χρησιμοποιούσαν άλλες κατηγορίες περιεχομένου, χωρίς φυσικά να απουσιάζουν ειδήσεις. Η χρήση ειδήσεων στην παραπληροφόρηση έγινε σταδιακά για να κυριαρχήσει στις μέρες μας, στη λεγόμενη «κοινωνία της πληροφορίας».

Οι παραποιημένες και ψευδείς ειδήσεις είναι το βαρύ πυροβολικό, τα βομβαρδιστικά και τα πιο εξελιγμένα όπλα στον πόλεμο της πληροφόρησης. Μεταξύ άλλων ξεχωρίζουν δύο χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα. Πρώτον, σημειωτικά, χρησιμοποιούν κυρίως εικόνα και δευτερευόντως τον γραπτό λόγο. Δεύτερον, θεματικά, επικεντρώνονται σε πράξεις εναντίον αμάχων, βάρβαρες και ακραίες. Όταν οι παραποιημένες και ψευδείς ειδήσεις έχουν αυτά τα γνωρίσματα τότε μπορούν να συγκινήσουν και έτσι να επιτελέσουν τον προπαγανδιστικό σκοπό τους. Αντιθέτως, τα επικοινωνιακά – πολιτικά καραγκιοζιλίκια των Ερντογάν, Μπαχτσελί κ.ά. περί αμφισβήτησης της κυριαρχίας στα νησιά του Αιγαίου δεν πρέπει να εκλαμβάνονται ως πολεμική προετοιμασία του κοινού εκατέρωθεν, αλλά μάλλον ως εσωτερική σκυταλοδρομία εθνικιστικής γελοιότητας προκειμένου να κερδίσουν τις ψήφους ενός εθνικιστικά «ντοπαρισμένου» κοινού – κάτι που δεν απαντάται φυσικά μόνο στις ανατολικές ακτές του Αιγαίου.

Οι παραποιημένες και ψευδείς ειδήσεις στον ρωσο-νατο/ουκρανικό πόλεμο μεταδίδονται, όπως προαναφέραμε, κυρίως δια των ΜΚΔ, καθώς το διαδίκτυο αποτελεί πλέον το κύριο μέσο ενημέρωσης, ιδιαίτερα των νέων, του δυναμικού ακροατηρίου όπως λένε οι διαφημιστές, αλλά και επειδή κυκλοφορούν στο εσωτερικό των «δωματίων αντήχησης», δηλαδή ομάδων χρηστών με παρόμοιες απόψεις (ακριβέστερα προκαταλήψεις) ή αλλιώς, διέπονται από πολιτική κ.ά. ομοφυλία.

Η χρήση παραποιημένων και ψευδών ειδήσεων δια των ΜΚΔ χαρακτηρίζει και τις δύο πλευρές του ρωσο-νατο/ουκρανικού πολέμου. Ωστόσο, παρατηρούνται και σημαντικές διαφορές. Η ρωσική πλευρά, εξ αρχής επικεντρώθηκε στη χρήση των παλιών Μέσων, κυρίως την τηλεόραση και τον Τύπο. Προβάλλονται συστηματικά, αλλά με αυστηρό και μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση τρόπο τα επιχειρήματα και η ορολογία της ρωσικής ηγεσίας (ειδικές στρατιωτικές επιχειρήσεις vs πόλεμος, αποναζιστικοποίηση κ.λπ.), οι επιπτώσεις των κυρώσεων εναντίον των ίδιων των δυτικών χωρών, η θετική πορεία της ρωσικής οικονομίας, οι νέες συμμαχίες της χώρας, οι υποστηρικτές της διεθνώς (χώρες, φορείς, άτομα) κ.ά. Απευθύνεται κυρίως στο εσωτερικό, με στόχο τη «συστράτευση με τη σημαία», δηλαδή την υποστήριξη του πολέμου και του Πούτιν από τη ρωσική κοινή γνώμη, κάτι που όπως φαίνεται επετεύχθη ως τώρα, όπως στις ΗΠΑ παλιότερα για τον πόλεμο στο Ιράκ.

Οι νατο/ουκρανικές παραποιημένες, ψευδείς ή και αξιόπιστες ειδήσεις (καθώς σύμφωνα με αρκετές πληροφορίες, δυτικές εταιρείες επικοινωνίας δραστηριοποιούνται από την αρχή του πολέμου στην Ουκρανία), επικεντρώνονται, μεταξύ άλλων, σε στρατιωτικά πλήγματα κατά των Ρώσων, επερχόμενα ή συντελεσθέντα, βάρβαρες ρωσικές πράξεις εναντίον αθώων (σκόπιμοι βομβαρδισμοί πολιτικών στόχων, βιασμοί γυναικών και μωρών), επιτυχίες στο πολεμικό μέτωπο με στόχο την πολύπλευρη ανάμειξη της Δύσης (NATO) που επίσης επετεύχθη μέχρι στιγμής.

Προκειμένου να αντιμετωπίσει η Ρωσία τον διαδικτυακό επικοινωνιακό πόλεμο, εξαπέλυσε επίσης, αλλά με καθυστέρηση, επιχείρηση παραποιημένων και ψευδών ειδήσεων ιδιαίτερα στο Twitter. Εικόνες βασανισμού κατοίκων της Ουκρανίας δεμένων σε στύλους και δέντρα, συλλήψεις φερόμενων ως ηγετών ουκρανικών ακροδεξιών - ναζιστικών στρατιωτικών σχηματισμών κ.ά. ήταν μερικές τέτοιες στρατηγικές. Γενικά, όμως, επέμεινε όπως και στα παλιά Μέσα σε μια παλιομοδίτικου τύπου πρακτική. Επιπλέον προέβαλε μέσω του Twitter την ανθρωπιστική βοήθεια του ρωσικού στρατού προς τους κατοίκους της ανατολικής Ουκρανίας, τη σύλληψη αιχμάλωτων με ναζιστικά τατού, μαρτυρίες κατοίκων για ακρότητες Ουκρανών στρατιωτών, τον

πόλεμο του ρωσικού «καλού» ανεξαρτήτως θρησκείας και εθνότητας εναντίον του δυτικού «κακού» κ.ά.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι στον πόλεμο αυτό η Ρωσία μιμήθηκε τις ΗΠΑ τόσο στο πεδίο των στρατιωτικών επιχειρήσεων όσο και των πληροφοριακών επιχειρήσεων. Ξεκίνησε προληπτικό πόλεμο και βομβάρδισε κτίρια Μέσων επικοινωνίας όπως έκαναν επανειλημμένα οι ΗΠΑ και το Ισραήλ, ενώ έδωσε μεγάλη σημασία στο πεδίο της εκτός Μέσων πραγματικότητας. Μεταξύ άλλων, επέβαλε αντι-κυρώσεις, δημιούργησε νέες συμμαχίες, βελτίωσε την ανθεκτικότητα της ρωσικής οικονομίας. Όμως η Ρωσία δεν κατάφερε (ή ίσως δεν ήθελε) να αντιγράψει ή να ξεπεράσει τις ΗΠΑ/Ουκρανία στο πεδίο των παραποιημένων – ψευδών ειδήσεων, τουλάχιστον στον ίδιο βαθμό. Με άλλα λόγια, φαίνεται πως η Ρωσία υστερεί σε αυτόν τον τομέα, όπως και γενικότερα υστέρησε στο μέτωπο της προπαγάνδας στον διεθνή (δυτικό) ορίζοντα εν αντιθέσει με τον τομέα της συνολικής στρατιωτικής και οικονομικής προετοιμασίας.

Το γεγονός πως, σε ό,τι αφορά τη Δύση, η απόσπαση της συναίνεσης μέσω της προπαγάνδας ήταν αποτελεσματική στον πόλεμο του Ιράκ, αλλά όχι στον ρωσο-νατο/ουκρανικό πόλεμο, θέτει τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ μπροστά σε νέα δεδομένα που δεν είναι βέβαιο ότι θα καταφέρουν να ξεπεράσουν χωρίς σοβαρές απώλειες. Ο ρωσο-νατο/ουκρανικός πόλεμος, μεταξύ άλλων, σηματοδοτεί την επιστροφή της κρίσιμης πολεμικής στιγμής στην περιοχή του εκτός Μέσων πραγματικού από την περιοχή του εντός Μέσων εικονικού, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τον πόλεμο και την χρήση των ΜΜΕ σε αυτόν.

Ο πόλεμος της προπαγάνδας στην Ουκρανία: Αναπόφευκτες συγκρίσεις, μισές αλήθειες και βολικά ψέματα

Πάυλος Νεράντζης

Δημοσιογράφος & Παραγωγός ντοκιμαντέρ
Διδάκτωρ, Τμήμα Δημοσιογραφίας, ΑΠΘ

Η στάση των κυρίαρχων ειδησεογραφικών οργανισμών, δυτικών και φίλα προσκείμενων στις επιλογές της Μόσχας, στον πόλεμο κατά της Ουκρανίας επιβεβαίωσε ό,τι συμβαίνει σε καιρό πολέμου: τα Μέσα υποτάσσονται στη ρητορική της «ημέτερης πλευράς», στον λόγο της προπαγάνδας. Η «συσπείρωση γύρω από τη σημαία», το γνωστό «rally around the flag», που περιορίζει την κριτική στις επιλογές των κυβερνώντων, παραμένει ισχυρή κυρίως στα αμερικανικά ΜΜΕ, παρότι ούτε οι ΗΠΑ, ούτε κάποια άλλη χώρα της Δύσης έχουν εμπλακεί άμεσα στη σύγκρουση Ρωσίας - Ουκρανίας.

Σε ένα περιβάλλον πολυπολικότητας στο πεδίο της ενημέρωσης υπήρξαν βεβαίως διαφορετικές προσεγγίσεις από το κυρίαρχο αφήγημα Ουάσιγκτον και Μόσχας σε ό,τι αφορά τα αίτια του πολέμου, αυτή τη φορά όχι μόνον από αραβόφωνα Μέσα (Al Jazeera, Al Arabiya κ.ά.), αλλά και από ευρωπαϊκά που βρίσκονται στα χέρια των big business (Economist, Financial Times, Der Spiegel, Le Monde, Figaro κ.ά.), που ανήκουν δηλαδή σε ισχυρούς ομίλους, αλλά δεν εκφράζουν το πολιτικο-μιντιακό κατεστημένο σε ΗΠΑ και Ρωσία. Στο σύνολό τους, ωστόσο, δεν στάθηκαν ικανά να ασκήσουν την αποκαλούμενη διπλωματία των Μέσων (media diplomacy) όπως συνέβη σε άλλες ένοπλες συγκρούσεις (π.χ. σε Βοσνία, πρώτη intifada, Σιέρα Λεόνε) ώστε να σταματήσουν οι εχθροπραξίες.

Στον πόλεμο κατά της Ουκρανίας υπήρξαν επίσης ανατροπές σε ό,τι αφορά την απεικόνιση των συνεπειών του: η δυτική κοινή γνώμη για πρώτη ίσως φορά είδε το πραγματικό πρόσωπο του πολέμου, τις βαρβαρότητες μιας ένοπλης σύγκρουσης, ενώ ενισχύθηκε το ειδικό βάρος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην ενημέρωση του κοινού. Η 24η Φεβρουαρίου 2022, που θα καταγραφεί στην ιστορία όπως η 11η Σεπτεμβρίου, δημιούργησε νέα δεδομένα και στο πεδίο της επικοινωνίας.

Ο μιντιακός πόλεμος του Πούτιν και του Ζελένσκι

Η σύγκριση της κάλυψης της ρωσικής εισβολής με άλλες στρατιωτικές επεμβάσεις (Ιράκ, Βοσνία, Αφγανιστάν) δεν έχει ως στόχο τον συμψηφισμό, ή να μετριάσει τις ευθύνες της Μόσχας για την κατάλυση της ανεξαρτησίας ενός κυρίαρχου κράτους, αλλά να δείξει πώς οι μηχανισμοί προπαγάνδας σε καιρό πολέμου εφαρμόζουν τις ίδιες πάντα αρχές: «εμείς δεν θέλουμε τον πόλεμο, αλλά υποχρεωνόμαστε να τον διεξάγουμε», «ο εχθρός φταίει και είναι ο μόνος υπεύθυνος για την κήρυξη πολέμου», «εμείς αμυνόμαστε και υπερασπιζόμαστε πανανθρώπινες αξίες», «ο εχθρός είναι βάρβαρος» κ.λπ. Ο πόλεμος τρέφει τους εθνικισμούς. Η προπαγάνδα της κάθε πλευράς κατηγορεί την άλλη, αποσιωπώντας τις δικές της ευθύνες.

Ο Ρώσος πρόεδρος χαρακτήρισε την εισβολή «ειδική στρατιωτική επιχείρηση» με σκοπό την «αποναζιστικοποίηση της Ουκρανίας» και τη «διατήρηση της ειρήνης», όπως «Διαρκής Ελευθερία» ήταν η ονομασία που είχε δώσει ο Τζορτζ Μπους ο νεότερος στην επιχείρηση εισβολής στο Αφγανιστάν (2001). Συνεπώς αν μην εκπλήσσεται κανείς για τους όρους που χρησιμοποιούν όσοι θέλουν να δικαιολογήσουν πράξεις πολέμου έναντι μιας κοινής γνώμης που οι ηγέτες επιδιώκουν τη συναίνεσή της, αλλά συνήθως δεν γνωρίζει πολλά για τα γεωπολιτικά παίγνια.^λ

Σε αντίθεση, όμως, με αμερικανούς προέδρους οι οποίοι στο παρελθόν είχαν επιδιώξει τη νομιμοποίηση στρατιωτικών επεμβάσεων (Αφγανιστάν 2001, Ιράκ 1991, 2003) από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, παρουσιάζοντας ακόμη και ψευδή στοιχεία, το Κρεμλίνο δεν επιχείρησε να πείσει τη διεθνή κοινότητα, ούτε να δημιουργήσει pool προκειμένου οι διεθνείς ειδησεογραφικοί οργανισμοί να αναμεταδίδουν τη δική του εκδοχή των εξελίξεων από την πρώτη γραμμή όπως είχε πράξει το Πεντάγωνο αρχής γενομένης από τον Πόλεμο του Κόλπου¹. Ο Βλαντιμίρ Πούτιν αδιαφόρησε πλήρως για τη μιντιακή κάλυψη του πολέμου από διεθνή δυτικά Μέσα και υποτίμησε τρεις παράγοντες στο πεδίο της ενημέρωσης: τις αντιδράσεις ενός τμήματος της ρωσικής κοινής γνώμης και ορισμένων ρωσικών ΜΜΕ, τη σκληρή απάντηση διεθνών δυτικών οργανισμών ενημέρωσης στη ρωσική εισβολή και τον ρόλο του Βολοντιμίρ Ζελένσκι.

Πρωταγωνιστής στον πόλεμο της προπαγάνδας αναδείχθηκε πράγματι ένας πρώην ηθοποιός κωμικής τηλεοπτικής σειράς, ο οποίος από «άσημος πρόεδρος» και «πίονι των δυτικών» έγινε σύμβολο της ουκρανικής αντίστασης, ένας ηγέτης με παγκόσμια ακτινοβολία που επικοινωνεί με τους ισχυρούς της γης, εκφωνεί πύρινους λόγους σε εθνικά κοινοβούλια, με στόχο την έξαρση του θυμικού στο κοινό του και στέλνει μέσα από το κινητό του καθημερινά μηνύματα σε εκατομμύρια ανθρώπους. Κι όλα αυτά

προφανώς με τη βοήθεια αμερικανικών εταιρειών δημοσίων σχέσεων που φρόντισαν να ωραιοποιήσουν το προφίλ του² και να περιθωριοποιήσουν δημοσιεύματα έγκριτων δημοσιογράφων που χαρακτηρίζουν τον ουκρανό πρόεδρο λαϊκιστή· έναν όψιμο πολιτικό που δρα χωρίς διαφάνεια, αντιπαθεί τα παραδοσιακά ΜΜΕ που ενδέχεται να ελέγξουν τις πράξεις του, που θεωρεί τους δημοσιογράφους διεφθαρμένους και επιχειρεί να επηρεάσει την κοινή γνώμη της χώρας του, χρησιμοποιώντας επικοινωνιακές τακτικές ανάλογες με εκείνες του Ντόναλντ Τραμπ και του Ματέο Σαλβίνι.

Η εργαλειοποίηση προσφύγων και εγκλημάτων πολέμου

Οι εμπόλεμοι πάντα ισχυρίζονται ότι θέλουν να προστατεύσουν τους άμαχους, σεβόμενοι διεθνείς συνθήκες και το Δίκαιο του Πολέμου. Το ανέφερε επανειλημμένα ο Βλαντιμίρ Πούτιν στον πόλεμο κατά της Ουκρανίας. Το υπογράμμιζαν στο παρελθόν ο Τζορτζ Μπους ο νεότερος, ο Τόνι Μπλερ και αξιωματούχοι του ΝΑΤΟ κατά την εισβολή στο Ιράκ, στο Αφγανιστάν και στους βομβαρδισμούς κατά της Σερβίας.

Η πραγματικότητα, όμως, τους διαψεύδει. Η ιστορία των πολέμων είναι συνώνυμη με τις σφαγές αμάχων. Ο τρόμος που προκαλεί ο πόλεμος στα μετόπισθεν μπορεί ευκολότερα να κάμψει το ηθικό του αντιπάλου και να επισπεύσει τη νίκη της «ημέτερης πλευράς» με τις μικρότερες δυνατές απώλειες, έλεγε τον 5^ο π.Χ. αιώνα ο Σουν Τσου, κινέζος στρατηγός και θεωρητικός του πολέμου, το βιβλίο του οποίου «Η Τέχνη του Πολέμου» διδάσκεται ακόμη και σήμερα στις Σχολές Πολέμου σε Ηνωμένες Πολιτείες, Ρωσία και Κίνα. Ανέκαθεν και πολύ περισσότερο τις τελευταίες δεκαετίες οι άμαχοι όπως και οι πολεμικοί ανταποκριτές βρίσκονται στο στόχαστρο. Αυτό τεκμηριώνεται από τα στατιστικά στοιχεία, σύμφωνα με τα οποία στους μεταμοντέρνους πολέμους οι απώλειες αμάχων είναι πολλαπλάσιες από εκείνες των στρατιωτικών. Και όταν δεν μπορούν να αποσιωπηθούν, χαρακτηρίζονται «παράπλευρες ζημιές».

Το ερώτημα που τίθεται είναι εάν πρόκειται απλώς για «παράπλευρες απώλειες», τυχαία συμβάντα, ή για εγκλήματα πολέμου. Και μπορεί να ισχύει ό,τι προανέφερα, ότι δηλαδή στόχος των εμπόλεμων είναι οι άμαχοι, αλλά μέλλει αυτό κάθε φορά να αποδειχθεί. Διότι σε έναν πόλεμο όπως είναι γνωστό η αλήθεια είναι το πρώτο θύμα και τίποτα δεν είναι όπως φαίνεται. Και σε ένα πόλεμο δυστυχώς κυριαρχούν το χάος, η ανομία, οι βαρβαρότητες με στόχο την εξουδετέρωση του εχθρού. Σε αυτό το πλαίσιο, οι απώλειες αμάχων, τα εγκλήματα πολέμου όπως και οι προσφυγικές ροές εργαλειοποιούνται από τις αντιμαχόμενες πλευρές: άλλοτε καταλαμβάνουν τα

πρωτοσέλιδα του διεθνούς Τύπου με στόχο να δείξει η ημέτερη πλευρά πόσο αδίστακτος είναι ο εχθρός και άλλοτε αποσιωπούνται.

Στους πολέμους σε Αφγανιστάν και Ιράκ, η δυτική κοινή γνώμη έβλεπε μακρινά πλάνα βομβαρδισμών σε αστικά κέντρα και εκρήξεις-λάμψεις μέσα στη νύχτα. Οι Αμερικανοί υποστήριζαν ότι δεν υπήρχαν θύματα μεταξύ αμάχων. Ελάχιστες φορές τα κυρίαρχα Μέσα ερευνούσαν καταγγελίες για εγκλήματα πολέμου και συνήθως «επαναπαύονταν» στις διαψεύσεις πολιτικών ηγεσιών. Πέραν τούτου, διευθυντικά στελέχη δυτικών ειδησεογραφικών οργανισμών ανέκαθεν υποστήριζαν ότι στο όνομα του σεβασμού των νεκρών δεν πρέπει να προβάλλονται εικόνες που θεωρείται ότι προσβάλλουν το δημόσιο αίσθημα. Η προβολή λεπτομερειών από σκηνές πολέμου εξυπηρετεί και δικαιολογημένα τον κιτρινισμό, την εντυπωσιοθηρική δημοσιογραφία, χωρίς να προσφέρει τίποτε περισσότερο στην ενημέρωση. Έτσι η διεθνής κοινή γνώμη ελάχιστα γνώριζε ή ενημερωνόταν «κατόπιν εορτής» για εκατόμβες νεκρών³, για σφαγές αμάχων που έγιναν γνωστές χάρη στο «πείσμα» ανεξάρτητων πολεμικών ανταποκριτών και τις έρευνες κάποιων άλλων. Εκατομμύρια ήταν οι πρόσφυγες που προκάλεσαν εκείνες οι στρατιωτικές επεμβάσεις, οι οποίοι, όμως, παρέμεναν αόρατοι στα δυτικά κυρίαρχα ΜΜΕ για πολλά χρόνια, ακόμα και όταν αναζήτησαν σανίδα σωτηρίας στην Ευρώπη.

Στον πόλεμο κατά της Ουκρανίας ένα μεγάλο τμήμα της δυτικής κοινής γνώμης για πρώτη ίσως φορά δεν βλέπει αποστειρωμένες εικόνες πολέμου, αλλά μαζικές δολοφονίες αμάχων. Τα παραδοσιακά Μέσα προβάλλουν σκηνές φρίκης, θαμπές στα επίμαχα σημεία, και κάνουν διαρκώς λόγο για εγκλήματα πολέμου. Ακόμη και οι ιδιοκτήτες των social media επέτρεψαν εν μέρει τη δημοσιοποίηση «σκληρών εικόνων». Σοροί που κείτονται καταμεσής δρόμων, απανθρακωμένα πτώματα, άλλα διαμελισμένα, άνθρωποι ζωντανοί «νεκροί» σε απόγνωση, μνημεία, νοσοκομεία, ιεροί χώροι γκρεμισμένοι, νοικοκυριά που έχουν παραδοθεί στις φλόγες, οχήματα που έχουν μετατραπεί σε άμορφες μάζες, ολόκληρα οικοδομικά τετράγωνα ισοπεδωμένα, πόλεις και χωριά βομβαρδισμένα, εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες σε φυγή.

Οι απλοί άνθρωποι δεν διερωτώνται ποιον και τι εξυπηρετεί αυτή η έμφαση, η αιφνιδιαστική ευαισθησία πολιτικών ηγεσιών και ΜΜΕ στη Δύση για τα δεινά του ουκρανικού λαού. Η στάση αυτή κυβερνήσεων και Μέσων οφείλεται απλώς στο γεγονός ότι ο πόλεμος διεξάγεται «στην καρδιά της Γηραιάς Ηπείρου» όπως λέγεται, και συνεπώς στην εγγύτητα προς την εστία της κρίσης; Είναι απλώς μια ένδειξη αλληλεγγύης προς τους Ουκρανούς και καταδίκης του μεγαλοϊδεατισμού που χαρακτηρίζει τον Ρώσο πρόεδρο και απειλεί την διεθνή ασφάλεια; Είναι απόρροια της

κοινής κουλτούρας και θρησκείας ή και των επιπτώσεων που έχει η ρωσική εισβολή και η ενεργειακή κρίση στην καθημερινότητα των Ευρωπαίων; Ή μήπως συντρέχουν κυρίως άλλοι λόγοι με στόχο τη δαιμονοποίηση του εχθρού και τη δημιουργία ενός κλίματος φόβου στον δυτικό κόσμο ώστε να γίνουν αποδεκτές προτάσεις για αύξηση των στρατιωτικών δαπανών και η πρόκληση μιας τεραστίων διαστάσεων ενεργειακής και επισιτιστικής κρίσης;

Ανεξαρτήτως από την απάντηση που δίνει ο καθένας, το βέβαιο είναι ότι ο πόλεμος στην Ουκρανία έδειξε όσο ποτέ άλλοτε στο παρελθόν ότι τα εγκλήματα πολέμου δεν είναι αριθμοί και στατιστικές για θανάτους αμάχων. Δεν είναι «παράπλευρες απώλειες». Τα εγκλήματα πολέμου, που ως νομικός όρος θεσπίστηκε από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών στο τέλος του Α΄ Π.Π. και εφαρμόστηκε μετά τον Β΄ Π.Π., είναι ειδεχθείς πράξεις σε βάρος αθώων ανθρώπων, όπως αυτοί και αυτές που κείτονταν νεκροί στους δρόμους της Μαριούπολης, στη Μπούτσα, στο Ιρπίν, στο Χάρκοβο, στη Ντιμέρκα. Δεν είναι τυχαίο ότι οι εικόνες των σορών στους δρόμους της Μπούτσα λειτούργησαν ως καταλύτης για να επιβληθούν νέες κυρώσεις σε βάρος της Ρωσίας.

Η απεικόνιση συνεπώς εγκλημάτων πολέμου αναμφισβήτητα συμβάλει στην ενεργοποίηση της διεθνούς κοινής γνώμης εναντίον του ηθικά υπεύθυνου για μια πράξη που παραβιάζει το Διεθνές Δίκαιο. Η έξαρση του θυμικού, άλλωστε, αποδεικνύεται συχνά αποτελεσματικότερη από την όποια επιχειρηματολογία για να ληφθούν πολιτικές αποφάσεις και να κατασκευαστεί η κοινωνική συναίνεση.

Η παράθεση αυτών των στοιχείων πέντε μήνες μετά την έναρξη της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία και ενώ οι μάχες μαίνονται, δεν έχει ως στόχο να υπενθυμίσει μόνον τις ευθύνες του Ρώσου προέδρου και των πολιτικών ηγεσιών της Δύσης, την υποκρισία τους, τον τρόπο που λειτουργούν οι μηχανισμοί προπαγάνδας και τη συνήθη τακτική των Μέσων να τάσσονται στο πλευρό τους. Ούτε βεβαίως να δικαιολογήσει την επαίσχυντη πράξη του Πούτιν να οδηγήσει τους ομοεθνείς του και έναν γειτονικό λαό στη δυστυχία, την προσφυγιά και πολλούς στον θάνατο. Κανείς δεν γνωρίζει εάν η ρωσική επιθετικότητα θα είχε αποτραπεί στην περίπτωση που το ΝΑΤΟ «κατανοούσε» τις ανησυχίες του Ρώσου προέδρου. Το βέβαιο, όμως, είναι ότι θα του αφαιρούσε κάθε πρόσχημα για να εισβάλει στην Ουκρανία.

Η παράθεση έχει νόημα στο βαθμό που αυτή η πολιτική της μετωπικής σύγκρουσης που επέλεξαν πρώτα η Ουάσιγκτον πολύ πριν την εισβολή και στη συνέχεια η Μόσχα, χωρίς να διαφαίνεται μια διάθεση συμβιβασμού μεταξύ τους, παρότι ηγέτες δυτικών χωρών δηλώνουν κατηγορηματικά ότι δεν πρόκειται να εμπλακούν σε έναν πόλεμο με τη Ρωσία, εξακολουθεί να εφαρμόζεται με ό,τι αυτό συνεπάγεται για το μέλλον της

Ουκρανίας και ολόκληρης της Ευρώπης. Και όπως όλα δείχνουν, θα αποτελέσει τη βάση του νέου δόγματος της Δύσης, «του ελεύθερου κόσμου εναντίον αυταρχικών καθεστώτων» όπως χαρακτηρίζεται.

Τα κυρίαρχα αμερικανικά ΜΜΕ παρουσιάζουν τη διαρκή ενίσχυση των Ουκρανών με εξοπλισμό ως μια κίνηση αλληλεγγύης στον βαθμό που τους ενθαρρύνει να αντισταθούν και να δώσουν τη ζωή τους σε μια προσπάθεια να υπερασπιστούν την πατρίδα τους, αλλά στην πραγματικότητα εξυπηρετεί, όπως επισημαίνουν ορισμένα ευρωπαϊκά Μέσα, τα σχέδια των γερακιών του Πενταγώνου, του Στέϊτ Ντιπάρτμεντ και του στρατιωτικο-βιομηχανικού συμπλέγματος, που αναμένεται να διογκωθεί σε Ηνωμένες Πολιτείες και Ευρώπη. Άλλωστε, η παροχή στρατιωτικής βοήθειας από τη Δύση ενδέχεται να εγκλωβίσει τους Ουκρανούς σε ένα αέναο ανταρτοπόλεμο φθοράς του εχθρού τη στιγμή που μοιάζει δυνατός ένας αξιοπρεπής συμβιβασμός μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας. Αρκεί να παρέμβουν στο διπλωματικό πεδίο οι Ηνωμένες Πολιτείες.

Πέραν τούτου τα κυρίαρχα Μέσα υποβαθμίζουν το γεγονός ότι μια διαρκής εστία πολέμου στην Ευρώπη με εκατομμύρια Ουκρανούς πρόσφυγες να αναζητούν σανίδα σωτηρίας σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες θα θέσει ακόμη περισσότερο οικονομικά και στρατιωτικά τη Γηραιά Ήπειρο υπό τον έλεγχο των Αμερικανών και θα επιτείνει την ενεργειακή και επισιτιστική κρίση τη στιγμή που οι χώρες των BRICS διεκδικούν ηγετική θέση στο διεθνές χρηματοοικονομικό σύστημα, «κλείνοντας το μάτι» στη Μόσχα και αφήνοντας αιχμές κατά της Δύσης για τις κυρώσεις εναντίον της.

Ό,τι παρακολουθούν εδώ και πέντε μήνες εκατομμύρια άνθρωποι στις τηλεοπτικές τους οθόνες δεν είναι απλώς ένας πόλεμος ανάμεσα σε μια χώρα-εισβολέα (Ρωσία) και μια άλλη (Ουκρανία) που αμύνεται στον κατακτητή. Είναι ένας πόλεμος ανάμεσα στη Δύση, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Ρωσία, που διεξάγεται στο έδαφος μιας τρίτης χώρας, όπως ακριβώς γινόταν στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, όταν οι δύο τότε υπερδυνάμεις επέλεγαν να συγκρουστούν στην Κορέα, στο Βιετνάμ, την Αγκόλα, το Ελ Σαλβαδόρ, το Αφγανιστάν κλπ. Εάν η διεθνής κοινή γνώμη, κυρίως στην Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας, δεν αντιληφθεί εγκαίρως ποιο είναι το πραγματικό διακύβευμα αυτού του πολέμου, τότε τα χειρότερα έπονται.

Σημειώσεις

1. Μετά τον πόλεμο του Βιετνάμ, εξαιτίας του ομώνυμου συνδρόμου, σύμφωνα με το οποίο η ήττα των Αμερικανών οφειλόταν στον ρόλο της τηλεόρασης, που είχε προκαλέσει τη μεταστροφή της αμερικανικής κοινής γνώμης κατά του πολέμου, οι ΗΠΑ και άλλες δυτικές χώρες έθεσαν σε νέες βάσεις την επικοινωνιακή τους στρατηγική για την κάλυψη ένοπλων συγκρούσεων.
2. Σε ανάλογες περιπτώσεις στο παρελθόν αμερικανικές εταιρείες δημοσίων σχέσεων (Hill & Knowlton, Ruder Finn, κ.ά.) που διασυνδέονται με τον Λευκό Οίκο και το Πεντάγωνο αναλάμβαναν να ωραιοποιήσουν την εικόνα του πελάτη τους (του Αλ-Σαμπάχ, εμίρη του Κουβέιτ μετά την επιχείρηση Καταιγίδα της Ερήμου, των Βόσνιων Μουσουλμάνων στον πόλεμο της Βοσνίας, του UCK στο Κόσοβο κ.λπ.) στη διεθνή κοινή γνώμη και να δαιμονοποιήσουν τον αντίπαλο έναντι συμβολαίων πολλών εκατομμυρίων δολαρίων.
3. Για ό,τι συνέβη στο Μι Λάι στον πόλεμο του Βιετνάμ, στο Ελ Μοζότε στη διάρκεια του εμφυλίου στο Ελ Σαλβαδόρ, στη Σάμπρα και Σατίλα στο Λίβανο, στον «αυτοκινητόδρομο του θανάτου» στον πόλεμο του Κόλπου, στο Βούκοβαρ στην ενιαία τότε Γιουγκοσλαβία, στο Σεράγεβο και στη Σρεμπρένιτσα στον πόλεμο της Βοσνίας, στο Κάλα-ι-Γιαντζί στον πόλεμο του Αφγανιστάν, στη λαϊκή αγορά της Βαγδάτης και στη Φαλούτσα στον πόλεμο κατά του Ιράκ, στους βομβαρδισμούς με βόμβες φωσφόρου στη Γάζα, για ό,τι συνέβη και συμβαίνει στην Υεμένη, στη Σομαλία, στο Σουδάν, στο Κονγκό με σφαγές αμάχων ακόμη και σήμερα ελάχιστα γνωρίζει η πλειοψηφία των ανθρώπων στο δυτικό κόσμο.

(Αφ)οπλίζοντας «τον λαό»: Ο πόλεμος στον γερμανικό μιντιακό λόγο και η απάντηση του λαού

Jens Masse
JLU Giessen

Κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, η εξωτερική πολιτική της Γερμανίας χαρακτηριζόταν από μια μη-στρατιωτική στρατηγική, βασισμένη στην οικονομική συμμετοχή σε πολεμικές επιχειρήσεις υπό την ηγεσία των Ηνωμένων Εθνών, τη διπλωματία, την ανοικοδόμηση και τη δημιουργία οικονομικών εμπορικών σχέσεων. Σήμερα, μια περισσότερο ενεργή συμμετοχή σε άμεσες στρατιωτικές παρεμβάσεις είναι όλο και πιο πιθανή. Πώς αντανakλάται και πώς μεταδίδεται αυτή η αλλαγή από τον πολιτικό διάλογο των ΜΜΕ και την απάντηση του λαού; Η συζήτηση στα ΜΜΕ στη Γερμανία σχετικά με τον πόλεμο της Ρωσίας εναντίον της Ουκρανίας χαρακτηρίζεται από δύο στοιχεία λόγου που έχουν τη δυνατότητα να μετασχηματίσουν την εξωτερική πολιτική της Γερμανίας μακροπρόθεσμα. Στην ανάλυση που ακολουθεί, επιθυμώ να δείξω πώς ο λαός «εξοπλίζεται» και «αφοπλίζεται» γνωσιακά από τον πολιτικό μιντιακό λόγο.

Προς αυτήν την κατεύθυνση, χρειάζεται να εξετάσουμε μια κεντρική συζήτηση στα Μέσα που κατασκευάστηκε γύρω από δύο επιστολές, από δύο διαφορετικές ομάδες διανοούμενων. Η επιστολή που δημοσιεύθηκε στις 29 Απριλίου 2022 με την ονομασία «Ανοιχτή επιστολή στον Καγκελάριο Olaf Scholz» έφερε τις υπογραφές ακαδημαϊκών, διανοούμενων, φεμινιστριών, κωμικών και άλλων επιφανών προσωπικοτήτων της γερμανικής δημόσιας ζωής. Παρουσιάστηκε ως αντίδραση σε μια μονόπλευρη συζήτηση (όπως θεώρησαν οι συγγραφείς) υπέρ της πρόκρισης των «βαρέων όπλων» ως της «βασικής λύσης» για τον τερματισμό της ρωσικής επιθετικότητας. Οι συγγραφείς συμφωνούν ξεκάθαρα στην κοινή οπτική ότι η Ρωσία αποτελεί τον επιτιθέμενο και ότι η Ουκρανία έχει κάθε δικαίωμα να υπερασπιστεί τον εαυτό της. Ας δούμε τα βασικά τους επιχειρήματα και το πώς τοποθετούνται στον γερμανικό δημόσιο λόγο:

«Μοιραζόμαστε την άποψη ότι η ρωσική επιθετικότητα αποτελεί παραβίαση του βασικού κανόνα του Διεθνούς Δικαίου. Μοιραζόμαστε επίσης την πεποίθηση ότι υπάρχει ένα επί της αρχής πολιτικό και ηθικό καθήκον που δεν επιτρέπει υποχώρηση από μια επιθετική δύναμη χωρίς αντεπίθεση. **Αλλά** όλα όσα συνεπάγονται τα παραπάνω οριοθετούνται από άλλες αρχές της **πολιτικής**

ηθικής. Είμαστε πεπεισμένοι ότι έχουμε ήδη φτάσει σε δύο τέτοιες οριακές γραμμές: Πρώτον, την κατηγορική απαγόρευση της αποδοχής του προφανούς κινδύνου κλιμάκωσης αυτού του πολέμου σε πυρηνική σύγκρουση. Η αποστολή μεγάλων ποσοτήτων βαρέων όπλων, ωστόσο, θα έκανε την ίδια τη Γερμανία μέρος του πολέμου. Και η ρωσική αντεπίθεση θα μπορούσε επομένως να ενεργοποιήσει τη ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής της συμφωνίας του NATO, σημαίνοντας έτσι τον άμεσο κίνδυνο ενός παγκοσμίου πολέμου. Η δεύτερη οριακή γραμμή είναι το επίπεδο καταστροφής και ανθρώπινου πόνου για τον ουκρανικό άμαχο πληθυσμό. Ακόμη και η δικαιολογημένη αντίσταση σε έναν επιτιθέμενο είναι σε κάποια στιγμή αβάσταχτα δυσανάλογο προς αυτό». (Σημ.: η έμφαση προστέθηκε από τον συγγραφέα)

Όπως καταδεικνύουν οι δείκτες λόγου αλληλεγγύης («(Και) Εμείς μοιραζόμαστε»), οι συγγραφείς υιοθετούν ένα κοινό πλαίσιο «αλληλεγγύης προς την Ουκρανία» και «ρωσικής επιθετικότητας» που αποδέχεται περίπου το 80% του γερμανικού πληθυσμού και το 100% των μιντιακών και πολιτικών δρώντων. Ωστόσο, ο δείκτης **«όμως»** δηλώνει μια αντίθεση σε μια συγκεκριμένη συνεπαγωγή του «κοινού πλαισίου» που αντιπροσωπεύει η έννοια της «πολιτικής ηθικής». Αυτή η «πολιτική ηθική» συνδέεται με δύο συνεπαγωγές που φαίνεται να αποτελούν μέρος του «κοινού πλαισίου», συγκεκριμένα: (1) ότι κάποιοι άνθρωποι «αποδέχονται έναν προφανή κίνδυνο κλιμάκωσης αυτού του πολέμου σε πυρηνική σύγκρουση και (2) ένα «επίπεδο καταστροφής και ανθρώπινου πόνου για τον ουκρανικό άμαχο πληθυσμό» που απορρίπτεται ως «αβάσταχτα δυσανάλογο».

Αυτό που παρατηρούμε εδώ είναι μια τοποθέτηση στον λόγο που μπορεί να περιγραφεί ως θέση «ναι μεν, αλλά». Οι συγγραφείς της επιστολής συμφωνούν σε ένα «κοινό πλαίσιο», αλλά διαφωνούν σε δύο συνεπαγωγές που το «κοινό πλαίσιο» φαίνεται να περιλαμβάνει. Αντίστοιχα, ο αριθμός των «ναι μεν, αλλά» συνεπαγωγών μπορούν εύκολα να επεκταθούν σε άλλες περιοχές και περισσότερα επιχειρήματα, όπως για παράδειγμα στην ευθύνη του ρωσικού λαού, σε οικονομικά επιχειρήματα για την ευρωπαϊκή βιομηχανία, σε ευρύτερα παγκόσμια ζητήματα για την πείνα στην Αφρική και την Ασία κ.ο.κ. Ωστόσο, το ζήτημα είναι ότι η λογική «ναι μεν, αλλά» κατασκευάζει μια νέα λογική αντιπαράθεσης για την πρόωση της δημοκρατικής αντιπαράθεσης σε μια συνθήκη «πολέμου επιθετικότητας».

Ας δούμε τώρα μια άλλη επιστολή που απαντά στην τελευταία. Λέγεται «Ανοιχτή Επιστολή» και δημοσιεύθηκε στις 4 Μαΐου 2022.

«Όποιος επιθυμεί μια ειρηνευτική συμφωνία μέσω διαπραγμάτευσης που δεν έχει ως αποτέλεσμα την υποταγή της Ουκρανίας στις ρωσικές απαιτήσεις, πρέπει να ενδυναμώσει τις αμυντικές της ικανότητες και να περιορίσει τις πολεμικές ικανότητες της Ρωσίας όσο περισσότερο γίνεται. Αυτό απαιτεί μια σταθερή παροχή όπλων και πυρομαχικών ώστε να στρέψουμε τη στρατιωτική ισορροπία ισχύος υπέρ της Ουκρανίας. Και απαιτεί την επιβολή οικονομικών κυρώσεων στον κλάδο ενέργειας της Ρωσίας, την τελευταία οικονομική σανίδα σωτηρίας για το καθεστώς Πούτιν».

«Η ρωσική επίθεση στην Ουκρανία συνιστά επίσης επίθεση στην ευρωπαϊκή ασφάλεια. Οι απαιτήσεις του Κρεμλίνου για αναδιοργάνωση της Ευρώπης, οι οποίες διατυπώθηκαν την περίοδο πριν την εισβολή, είναι εξαιρετικά εύγλωττες. Αν ο ένοπλος ρεβιζιονισμός του Πούτιν στεφθεί με επιτυχία στην Ουκρανία, ο κίνδυνος ο επόμενος πόλεμος να διεξαχθεί σε νατοϊκό έδαφος αυξάνεται». (Σημ.: η έμφαση προστέθηκε από τον συγγραφέα)

Αυτά τα δύο αποσπάσματα αντιπροσωπεύουν τα δύο βασικά επιχειρήματα αυτής της επιστολής. Όπως βλέπουμε, οι συγγραφείς της επιχειρηματολογούν υπέρ της «προμήθειας βαρέων όπλων» στην Ουκρανία ως το κύριο εργαλείο για τον τερματισμό του πολέμου. Στο πρώτο απόσπασμα, η «ειρηνευτική συμφωνία μέσω διαπραγμάτευσης» παρουσιάζεται ως «κοινός στόχος» και στο δεύτερο απόσπασμα, η «ευρωπαϊκή ασφάλεια» και η «ειρήνη» (ως συνεπαγωγή του «κινδύνου ο επόμενος πόλεμος να διεξαχθεί σε νατοϊκό έδαφος») ορίζονται ως κοινές αξίες. Όπως και στην πρώτη επιστολή, παρουσιάζεται ένα «κοινό πλαίσιο» από τον λόγο που υποδηλώνει ότι όλα τα μέλη της δημοκρατικής κοινότητας μοιράζονται κοινές αξίες. Και εδώ, παρουσιάζονται δύο συνεπαγωγές που απεικονίζουν διαφορές αναφορικά με το βασικό διακύβευμα αυτής της συζήτησης, δηλαδή: υπέρ ή κατά των «βαρέων όπλων».

Η διαμάχη γύρω από τα «βαρέα όπλα» αντανακλάται επίσης σε ορισμένες διατυπώσεις που προσδιορίζουν τον πολιτικό στόχο της γερμανικής/ευρωπαϊκής/δυτικής παρέμβασης στον ρωσικό πόλεμο εναντίον της Ουκρανίας. Τρία σλόγκαν κυκλοφορούν στο γερμανικό μιντιακό διάλογο:

1. «Η Ουκρανία πρέπει να κερδίσει τον πόλεμο!»
2. «Η Ρωσία πρέπει να χάσει τον πόλεμο!»
3. «Η Ουκρανία δεν πρέπει να χάσει τον πόλεμο!»

Αυτές οι διατυπώσεις κατασκευάζουν τρεις πόλους μιας συναισθηματικής αντιπαράθεσης στα γερμανικά ΜΜΕ, καθώς και στον πολιτικό κόσμο. Η πρώτη, για παράδειγμα, προτιμάται από κάποιους πολιτικούς του κόμματος των Πράσινων, καθώς και από τους Γερμανούς Συντηρητικούς. Η δεύτερη παρουσιάζεται από κάποιους σκληροπυρηνικούς της γραμμής των στρατιωτικών συντηρητικών-δυτικών. Και το τρίτο σλόγκαν αποτελεί επίσημο σλόγκαν της γερμανικής κυβέρνησης σοσιαλιστών-πράσινων-φιλελεύθερων. Είναι ο μόνος τρόπος με τον οποίο ο Καγκελάριος Olaf Scholz διατυπώνει τους στόχους της γερμανικής συμβολής στην παροχή βοήθειας προς την Ουκρανία. Τα τρία αυτά σλόγκαν είναι αντικείμενο έντονου διαλόγου επειδή εισάγουν στην πολιτική αντιπαράθεση δύο απρόβλεπτες συνεπαγωγές. Έτσι, κανείς δεν γνωρίζει ακριβώς τι σημαίνει η φράση «η Ουκρανία πρέπει να κερδίσει τον πόλεμο», καθώς η ουκρανική κυβέρνηση άλλαξε τους στόχους της κατά τη διάρκεια του πολέμου (σημαίνει, για παράδειγμα, την επιστροφή της Κριμαίας;). Αυτό το σλόγκαν θα περιόριζε το πεδίο των πιθανών διπλωματικών παρεμβάσεων στο μέλλον. Το ίδιο ισχύει και για το δεύτερο σλόγκαν. Το να πει κανείς ότι «η Ρωσία πρέπει να χάσει τον πόλεμο!» μπορεί να υποδηλώνει μια στρατιωτική κατοχή ρωσικών περιοχών (όπως γνωρίζουμε από προηγούμενους πολέμους). Επομένως, το τρίτο σλόγκαν φαίνεται να αποτελεί τη στρατηγική που ανοίγει ένα τεράστιο πεδίο για μελλοντικές εναλλακτικές που δεν μπορούν να προβλεφθούν, συμπεριλαμβανομένων διπλωματικών διαπραγματεύσεων ή περαιτέρω συγκρούσεων. Ωστόσο, αυτό που παρατηρούμε σε αυτό το μικρό παράδειγμα είναι ότι το πεδίο του πολιτικού λόγου κατασκευάζεται εξ ολοκλήρου γύρω από την ιδέα του «πολέμου» ως πολιτικού γεγονότος που δεν μπορεί πλέον να αμφισβητηθεί. Κατά συνέπεια, το παλαιότερο γερμανικό ειρηνευτικό κίνημα δεν έχει πλέον λόγο!

Τι μας διδάσκει ο πολιτικός λόγος των μίντια στη Γερμανία; Πρώτον, ότι ο πόλεμος αποτελεί πραγματική επιλογή και πολιτικό γεγονός στο γερμανικό πολιτικό τοπίο, και γίνεται αποδεκτός, τόσο από τους υπέρμαχους όσο και από όσους εναντιώνονται στα «βαρέα όπλα». Δεύτερον, η διαμάχη γύρω από τα «βαρέα όπλα» εντάσσεται και στις δύο περιπτώσεις σε κάποιο «κοινό πλαίσιο», που πάντα συμπεριλαμβάνει τον λογοθετικό άλλο και επιτρέπει στους δρώντες να μεταπηδήσουν από το ένα στρατόπεδο στο άλλο. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι αυτός ο διαχωρισμός εμφανίζεται και στον πληθυσμό. Αν και τα περισσότερα κόμματα και Μέσα τάσσονται υπέρ των «βαρέων όπλων», τα ποσοστά συμφωνίας υπέρ ή κατά στον γερμανικό πληθυσμό κυμαίνονται πάντα στο 50%. Τρίτον, ο «εξοπλισμός» ή «αφοπλισμός» του λαού δεν βασίζεται σε «επιθετικούς» ή «λαϊκιστικούς» λόγους που προτάσσονται από χαρισματικούς ηγέτες. Αντίθετα, οργανώνεται με έναν περισσότερο διαφοροποιημένο τρόπο, με βάση τη λογική ενός «κοινού πλαισίου» και αντικρουόμενων «συνεπαγωγών». Στην περίπτωσή μας, ο κυρίαρχος ρόλος του λόγου για τα «βαρέα όπλα» και στις δύο πλευρές επηρεάζει τον κοινό νου της γερμανικής κοινωνίας και αυτό έχει τη δυνατότητα να μεταβάλλει τη γενική κατεύθυνση της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής για τις επόμενες δεκαετίες.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία στα ιταλικά συστημικά ΜΜΕ και η κατασκευή του λειτουργικού άλλου: Η περίπτωση Ορσίνι

Gerardo Costabile Nicoletta

Πανεπιστήμιο Charles, Πράγα

Όπως και σε άλλα ευρωπαϊκά πλαίσια, έτσι και στην Ιταλία, το «αντι-εμβολιαστικό» μιντιακό φάσμα της πανδημίας Covid-19 φαίνεται πως υποκαταστάθηκε από το φάσμα της «προπαγάνδας υπέρ του Πούτιν». Πράγματι, τα συστημικά ΜΜΕ έχουν κρίσιμο ρόλο στο να αναπαριστούν τις κριτικές θέσεις ενάντια στην αυξανόμενη αποστολή βαρέων όπλων στην κυβέρνηση του Κιέβου ως *de facto* υποστήριξη της εισβολής της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Η δημιουργία αυτού του ομοιογενούς άλλου είναι το προϊόν μηχανισμών λόγου που στοχεύουν στο να διασφαλίσουν τη θέση του ιταλικού εθνικού ανήκειν στη δυτική φιλελεύθερη παγκόσμια διακυβέρνηση. Με αυτή τη σύντομη συμβολή, θέλω να υπογραμμίσω πώς μια ορισμένη ετερότητα που συγκροτείται μέσα και μέσω των συστημικών ΜΜΕ ενδυναμώνει τον λόγο της παγκόσμιας διακυβέρνησης ενός κόσμου που κατοικείται από αντικρουόμενα έθνη. Η περίπτωση του καθηγητή Ορσίνι στην Ιταλία, ενός πολιτικού κοινωνιολόγου που κατηγορήθηκε άδικα για προπαγάνδα υπέρ του Πούτιν, είναι ενδεικτική μιας σειράς μηχανισμών επιλεκτικότητας για το τι μπορεί να ειπωθεί στον δημόσιο διάλογο και τι όχι. Την ίδια στιγμή, αυτή η περίπτωση δείχνει πώς αναπαράγονται ιδεολογικά τα βασικά συστατικά του ιταλικού ανήκειν στην παγκόσμια φιλελεύθερη διακυβέρνηση μέσα και μέσω της συστημικής μιντιακής επικοινωνίας, παρά την προβολή αντικρουόμενων απόψεων στις εθνικές τηλεοπτικές εκπομπές.

Καταρχάς, είναι αναγκαίο να θυμίσουμε το διεθνικό ιστορικό πλαίσιο στο οποίο εμφανίζεται αυτός ο διάλογος. Η Ιταλία είναι μια χώρα στα σύνορα, στη μέση της Μεσογείου, όπου, ιστορικά, οι κυβερνώσες τάξεις αγωνίζονταν για να κατασκευάσουν τη στρατηγική θέση τους στη διεθνή κοινότητα, δηλαδή τη φιλελεύθερη Δύση και την παγκόσμια διακυβέρνησή της. Αντλώντας μια κατηγορία από τη θεωρία του παγκόσμιου συστήματος, μπορούμε να ισχυριστούμε πως η Ιταλία είναι μια ημι-περιφέρεια: δεν μπορεί να θεωρηθεί «περιφέρεια» επειδή είναι αρκετά πλούσια οικονομικά και κεντρική γεωγραφικά, αλλά, από την άλλη πλευρά, δεν είναι τόσο ισχυρή και αρκετά πλούσια ώστε να διεκδικεί ηγεμονικό ρόλο στη δυτική κοινότητα. Αυτή η θέση είναι ένας από τους βασικούς λόγους που δικαιολογεί την υπάλληλη στάση της στην ηγεμονική εξουσία των ΗΠΑ, από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και

έπειτα. Η μακρά διακυβέρνησή της από τις φιλο-ατλαντικές χριστιανοδημοκρατικές πολιτικές δυνάμεις με λίγες αποσπασματικές απόπειρες διαχωρισμού του εθνικού πεπρωμένου από τις ατλαντικές επιδιώξεις, η ιταλική δημοκρατία έχει υπάρξει στρατηγικό κεφάλαιο για τη γεωπολιτική εξουσία των ΗΠΑ – μια θέση που τις τελευταίες δεκαετίες αποτυπώνεται στη συμμετοχή στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας στο Αφγανιστάν και το Ιράκ και αργότερα στον βομβαρδισμό στη Συρία. Παρά την παρουσία ενός ισχυρού κινήματος για την ειρήνη στη χώρα, που ενώνει τον καθολικό κόσμο και τις διαφορετικές αποχρώσεις της Αριστεράς, οι ιταλικές κυβερνώσες τάξεις και τα κυρίαρχα οικονομικά συμφέροντα έχουν υποστηρίξει τις πολεμικές εκστρατείες των ΗΠΑ ανά τον κόσμο ως ένα στρατηγικό μέσο ύπαρξης στη δυτική κοινότητα.

Όταν ξέσπασε ο πόλεμος στην Ουκρανία, τα συστημικά ΜΜΕ ήταν ακόμα απασχολημένα με τον δημόσιο διάλογο για το τέλος των έκτακτων μέτρων που έφερε η πανδημία. Από τη στιγμή που ο ρωσικός στρατός κατέλαβε τις ανατολικές περιοχές της Ουκρανίας, οι τηλεοπτικές εκπομπές μετατόπισαν πολύ γρήγορα την προσοχή τους στον πόλεμο. Από την έναρξη του πολέμου, αναδύθηκε μια καθαρή διαιρετική τομή σε αυτές τις εκπομπές, ανάμεσα σε εκείνους που υποστήριζαν τον ουκρανικό εθνικισμό και εκείνους που ασκούσαν κριτική στην επέκταση του ΝΑΤΟ ως ηθελημένη πρόκληση για τη Ρωσική Ομοσπονδία. Η πρώτη θέση εκφράστηκε από την εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης Ντράγκι και ήταν κυρίαρχη στα συστημικά ΜΜΕ, ενώ η δεύτερη καταδικάστηκε έντονα ως ηθική και πολιτική αιτιολόγηση της στρατιωτικής επιθετικότητας του Πούτιν. Ανάμεσα σε πολλούς ειδικούς εξωτερικών σχέσεων και δημοσιογράφους, ο καθηγητής Ορσίνι προσκλήθηκε σε διάφορες τηλεοπτικές εκπομπές ως ακαδημαϊκός, ειδικός στις διεθνείς σχέσεις. Ο Ορσίνι, ένας ιδιοφυής και αναγνωρισμένος πολιτικός κοινωνιολόγος που έχει εργαστεί στο καταξιωμένο πανεπιστήμιο LUISS του Μιλάνου. Έχει δημοσιεύσει σημαντικά άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά και υψηλού κύρους ακαδημαϊκά βιβλία. Λόγω της εξειδίκευσής του στη θρησκευτική και αριστερή τρομοκρατία, ο Ορσίνι είχε ήδη κληθεί ως ειδικός για την ισλαμική τρομοκρατία σε έκτακτη κυβερνητική επιτροπή, που προέβλεψε την εισβολή της Ρωσίας στο Ντονμπάς. Ως φωνή αυθεντίας στις τηλεοπτικές εκπομπές, ο Ορσίνι δέχτηκε έντονη επίθεση για τις θέσεις του ότι «ο Ζελένσκι είναι κίνδυνος για την ειρήνη» και ότι «πρέπει να απομονωθεί, όπως ο Μπορίς Τζόνσον» (Ορσίνι, 21 Μαρτίου 2022). Με ακραιφνή λογική και στιβαρή επιχειρηματολογία – όπως εκπαιδεύονται να κάνουν οι περισσότεροι ακαδημαϊκοί - ο Ορσίνι, εξέφρασε καθαρά την άποψη να μην υποστηριχθεί η στρατηγική των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ στην Ουκρανία. Πρότεινε τη διαπραγμάτευση με τον Πούτιν, αποφεύγοντας την αφηγηματική πλαισίωσή του ως

«αιμοβόρου δαίμονα» και «ζώου» που εισέβαλε στην Ουκρανία για μια τυφλή, αυταρχική και βάρβαρη δίψα για εξουσία, όπως ήταν το δημόσιο αφήγημα εκπροσώπων του ιταλικού Υπουργείου Εξωτερικών Σχέσεων. Η αποδοκιμασία της τερατοποίησης του Πούτιν τονίστηκε ακόμα περισσότερο όταν υποστήριξε πως «...αν ο Πούτιν είναι απαράδεκτος, τότε εμείς (το NATO) είμαστε ακόμα πιο απαράδεκτοι» και πως «το δυτικό μπλοκ έχει αίμα στα χέρια του» (Ορσίνι, 27 Απριλίου 2022). Λόγω αυτών των θέσεων, η τηλεόραση του RAI ανέστειλε τη συνεργασία μαζί του στις δημοσιογραφικές εκπομπές του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού δικτύου. Η αναστολή προκάλεσε έντονο δημόσιο διάλογο περί λογοκρισίας και περιορισμού της ελευθερίας της έκφρασης στην κρατική τηλεόραση. Ωστόσο, σύντομα το ζήτημα επιλύθηκε και ο Ορσίνι συνέχισε να εμφανίζεται σε τηλεοπτικές εκπομπές ως ειδικός για θέματα διεθνούς ασφάλειας. Μάλιστα, χάρη σε αυτές τις τηλεοπτικές παρεμβάσεις, η φήμη του μεγάλωσε ακόμα περισσότερο με τη δημοσίευση ενός βιβλίου (2022) και την παράδοση μιας διάλεξης για την αιτία του πολέμου στην Ουκρανία. Μέσω αυτών των μιντιακών παρεμβάσεων, ο Ορσίνι έγινε ένας επιδραστικός δημόσιος διανοούμενος που αμφισβητούσε το NATO ως ένα επικίνδυνο «αυτοποιητικό θεσμό» (Ορσίνι, 29 Ιουνίου 2022). Η εναντίωσή του στην εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης Ντράγκι, στο επίπεδο της διανοήσης και της πολιτικής, αποτέλεσε μια ισχυρή νόμιμη πολιτική θέση στον ιταλικό δημόσιο διάλογο σχετικά με την αποστολή βαρέων όπλων στην κυβέρνηση της Ουκρανίας, μια θέση που τελικά αποσταθεροποίησε την ιταλική κυβέρνηση οδηγώντας σταδιακά στο τέλος της κυβέρνησης Ντράγκι.

Τι δείχνει η επιτυχία του Ορσίνι; Μήπως την αποτυχία των διεργασιών κατασκευής του «άλλου» ως μέσου αποκλεισμού και απονομιμοποίησης αντίθετων οραμάτων· διεργασίες που έχουμε συνηθίσει κατά τη διάρκεια της πανδημίας; Τι κάνει το όραμα του Ορσίνι πιο άξιο προβολής στην τηλεόραση από ομάδες υποστήριξης του Πούτιν, λαϊκιστών ή νοσταλγών του Στάλιν; Η ακαδημαϊκή φήμη του είναι μόνο εν μέρει η απάντηση. Αντιθέτως, αυτή η ήπια κατασκευή ενός άλλου μπορεί να ιδωθεί ως λειτουργική για την αναπαραγωγή ευρύτερων δομών λόγου που συν-αποτελούν έναν κόσμο διαχωρισμένων εθνών κρατών που συγκρούονται στη διεθνή πολιτική σκηνή, αποσιωπώντας ή και υποτιμώντας τις διεθνικές αλυσίδες των αξιών καθώς και διεθνική και υπερ-εθνική δυναμική της εξουσίας. Η πρωταρχικά ρεαλιστική θέση που εξέφρασε ο Ορσίνι στις τηλεοπτικές παρεμβάσεις του μπορεί να συνοψιστεί στη διαβεβαιωτική διατύπωση ότι «μία χώρα για να ανέλθει» χρειάζεται «μεγάλο και αυξανόμενο πληθυσμό, μεγάλη οικονομία και μεγάλο στρατό» (Ορσίνι, 27 Μαρτίου 2022). Πολιτικά, ο λόγος του είναι φιλελεύθερος εθνικιστικός καθώς η ιταλική κυβέρνηση οφείλει να «αναγνωρίσει την ανωτερότητα των ΗΠΑ και να τις αντιγράψει

στην υπεράσπιση των εθνικών συνόρων της» (Ορσίνι, 10 Μαρτίου 2022). Από αυτήν την σκοπιά, ο λόγος του Ορσίνι δεν συνιστά σε καμία περίπτωση τον «άλλο» στο κύριο ιδεολογικό πλαίσιο της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Αντιθέτως, θα μπορούσε να ιδωθεί ως μια έκκληση για την ανάπτυξη μιας αυτόνομης και εξουσιαστικής θέσης της Ιταλίας μέσα και μέσω της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στη σύγκρουση μεταξύ της Δύσης και των άλλων.

Παρόλο που αυτή η πολιτική θέση ήταν αρκετά σαφής, πολλά Μέσα συνέχισαν να αναπαριστούν την εναντίωση στην αποστολή (περισσότερων) βαρέων όπλων στην κυβέρνηση Ζελένσκι ως θέση διανοούμενων «υπέρ του Πούτιν». Πίσω από την απειλή της ανόδου του λαϊκισμού στην Ευρώπη, τα συστημικά Μέσα διασφαλίζουν το ανήκειν στις ΗΠΑ και το NATO, μετατρέποντας την πολιτική εναντιότητα σε «άλλον» που υπερασπίζεται τον διδάκτορα. Η επίθεση ενάντια στον ακαδημαϊκό ειδικό δεν αποκαλύπτει μόνο τα όρια της ανοχής στον εθνικό πολιτικό λόγο, αλλά ειδικότερα την πολιτική και υπερ-επιστημονική φύση της ακαδημαϊκής εξειδίκευσης σε μια χώρα που σήμερα κυβερνάται από μακρο-οικονομολόγους ακαδημαϊκούς των ατλαντικών δυνάμεων που έχουν κληθεί να σώσουν τη χώρα από την πανδημία και τον λαϊκισμό ακριβώς λόγω της εξειδίκευσής τους. Η κατασκευή του Ορσίνι ως «άλλου» δείχνει πώς η ιδιότητα του εξαίρετου ακαδημαϊκού δεν εξασφαλίζει και την εξουσία πάνω στον ορισμό και το νόημα της εθνικής εξωτερικής πολιτικής. Την ίδια στιγμή, αυτή η διανοουμενίστικη χαρισματοποίηση της αγωνιστικής πολιτικής θέσης που έχει νομιμοποιηθεί από την ιδιότητα της διεθνώς αναγνωρισμένης ακαδημαϊκής εξειδίκευσης έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό και την τιθάσευση της αταβιστικής αντι-αμερικανικής θέσης σε όλο το φάσμα του ιταλικού δημόσιου λόγου. Από αυτήν τη σκοπιά, το ρεαλιστικό όραμα του Ορσίνι συνιστά ένα ισχυρό περίβλημα στο επίπεδο του λόγου και του φαντασιακού όπου τα βασισμένα στον νόμο φιλελεύθερα διεθνή ισοτιπούτα και τα εθνικά συμφέροντα των κρατών είναι αυτά που οφείλουν να εγγυηθούν παγκόσμια ειρήνη· το όραμα για ένα έθνος που συγκρατεί έναν πληθυσμό από το να συγκρουστεί με άλλα έθνη. Όποιο και αν είναι το πραγματικό περιεχόμενο των ακαδημαϊκών έργων του Ορσίνι, και οι δυνατότητές του στη ρητορική και την επιχειρηματολογία, αυτό που αποκαλύπτει αυτή η μιντιακή δυναμική στο επίπεδο του λόγου είναι ο τρόπος με τον οποίο αναπαράγονται τα μεγαλύτερα πεδία λόγου των κρατών και των διεθνών σχέσεων. Η περίπτωση του Ορσίνι δείχνει πώς η κάλυψη του πολέμου στην Ουκρανία από τα συστημικά ΜΜΕ παράγει τον «λειτουργικό άλλο» στη σφαίρα της ομιλούσας πληροφορίας στην Ιταλία. Η απήχηση των αγωνιστικών θέσεων καταλήγει να θολώνει τα πιο ριζοσπαστικά φαντασιακά της ειρήνης χωρίς σύνορα, η οποία έχει συγκροτηθεί στη βάση της διεθνικής αλληλεγγύης και της αμοιβαιότητας, πέρα από τον αυταρχισμό της παγκόσμιας διακυβέρνησης και τις συναρθρώσεις του έθνους-κράτους.

|_____|

Παραπομπές

Orsini, A. (2022). *Ucraina. Critica della politica internazionale*. PaperFIRST.

Orsini, A (10 Μαρτίου 2022). Στο τηλεοπτικό κανάλι La7. Διαθέσιμο στο <<https://www.youtube.com/watch?v=yRC6R5V4RdQ>>.

Orsini, A. (21 Μαρτίου, 2022). Στο τηλεοπτικό κανάλι La7 . Διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=KxL_ilYxxSg>.

Orsini, A. (27 Μαρτίου 2022). Στο τηλεοπτικό κανάλι La7. Διαθέσιμο στο <<https://www.youtube.com/watch?v=kABMaodcM6Y>>.

Orsini, A. (27 Απριλίου 2022). Στο τηλεοπτικό κανάλι La7 . Διαθέσιμο στο <<https://www.youtube.com/watch?v=9CLPy87ZPIU>>.

Orsini, A. (29 Ιουνίου 2022). Στο κανάλι του Il Fatto Quotidiano. Διαθέσιμο στο <<https://www.youtube.com/watch?v=DmJo4JCq5wc>>.

Ειδική στρατιωτική επιχείρηση σε μια φαντασική κοινότητα

Viki Mladenova

Υπ. Διδακτόρισα, Πανεπιστήμιο L' Orientale, Νάπολη

Πρόσφατα εργάστηκα στη μετάφραση του βιβλίου «*Stasis. La guerra civile come paradigm politico. Homo sacer II, 2*» (Bollati Boringhieri, 2019, του Ιταλού φιλοσόφου Giorgio Agamben, που δημοσιεύτηκε στη μακεδονική¹ γλώσσα από τον εκδοτικό οίκο Artconnect (2021)). Η πολυσημία των νοημάτων που συνδέονται με τη *στάση* ως πολιτικό σχήμα μάς καλεί να είμαστε ιδιαιτέρως προσεκτικοί κατά την εξέταση των πηγών της κλασικής αρχαιότητας αλλά και όταν εξετάζουμε τον εμφύλιο πόλεμο ως σύγχρονο αντανάκλαστικό του πολιτικού. Ένα σημαντικό κείμενο της Nicole Loreaux, το «*La cité divisée*», ανασκάπτει πραγματικά τον εμφύλιο πόλεμο ως *στάση*, και προσφέρει ποικίλα πολιτικά ενεργήματα που είτε στην αρχαιότητα είτε στη σύγχρονη εποχή υπογραμμίζουν τη σύγκρουση ως καθοριστική πολιτική πραγματικότητα. Παρόλο που ο Agamben επαινεί ανοιχτά τη μελέτη του για τον εμφύλιο πόλεμο (*στάση*) ως σπάνια και εντυπωσιακή, δεν κατάφερε να τη συνδέσει με τη δημοκρατία – όπως σημειώνει ο Δημήτρης Βαρδουλάκης στη μελέτη του για τη *στάση*, «*Stasis before the State. Nine thesis on agonistic democracy*» (Fordham University Press, 2018) – επειδή εμμένει στη γραμμική λογική του αποκλεισμού/συμπερίληψης που εφαρμόζει στην τάξη της κυριαρχίας. Ωστόσο, μια τέτοια σχέση μεταξύ δημοκρατίας και κυριαρχίας όχι μόνο υπάρχει, αλλά αναπόφευκτα αναδύεται όταν διακυβεύεται ο εμφύλιος πόλεμος ως πολιτικό σχήμα, οπότε αυτό που αποκλείεται και παραμένει έξω είναι το άλλο(οι), δηλαδή οι άλλες γνώσεις, πολιτικές πρακτικές, συν-αισθηματικές δυνατότητες και βιωμένες εμπειρίες που όχι μόνο αποτελούν στόχο κυριαρχικής βίας αλλά συνθέτουν ταυτόχρονα μια δημοκρατική διάθεση. Η περίπλοκη και εκλειπτική σχέση κυριαρχίας και δημοκρατίας, όπως εξηγεί ο Βαρδουλάκης, είναι αγωνιστική, όπου η *στάση* γίνεται ένας *αγωνιστικός μονισμός*. Δυστυχώς, για χάρη αυτού του κειμένου, δεν μπορώ να υπεισέλθω σε περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με αυτήν την ιδέα.

Ως εκ τούτου, προτού προβάλω την κύρια θέση αυτού του σύντομου κειμένου, θα ήθελα να υπογραμμίσω μερικά σημαντικά στοιχεία *στάσης*, όπως τα εξηγεί η Loreaux στο προαναφερθέν κείμενο. Δηλαδή, πώς ο εμφύλιος πόλεμος ενδυναμώνει το πολιτικό προς τη δημιουργία συγκρουσιακών θέσεων που διαχέουν τη σύγκρουση έξω από την αγορά και γκρεμίζουν την πόλη από μέσα, διαιρώντας τη και διανοίγοντας μια «βαθιά πληγή» στο σώμα της πόλης (περισσότερα στο Loreaux, 2006: 23-24). Όταν

εδραιωθούν οι αντικρουόμενες θέσεις, εξηγεί η Loraux, εισάγονται δύο σημαντικά στοιχεία του εμφυλίου πολέμου: η νίκη (*nike*) και η κυριαρχία ενός μέρους πάνω στο άλλο (*kratos*).

Η έντονη πολυπλοκότητα του εμφυλίου πολέμου, που εκτείνεται σε όλη τη διαδρομή από την αρχαιότητα, καθιστά κάθε προσπάθεια εφαρμογής αυτού του πολιτικού σχήματος στην επικαιρότητα εξαιρετικά επικίνδυνο. Αυτό συμβαίνει με την κατανόηση των συνεχιζόμενων καταστροφικών γεγονότων που συμβαίνουν αυτήν την ώρα στην Ουκρανία. Το διεθνές δίκαιο είναι μια σταθερή βάση για την αντιμετώπιση των ενεργειών της Ρωσίας στην Ουκρανία, αν και δεν είναι εγγυημένες τυχόν περαιτέρω επιπτώσεις. Δεκάδες ειδικοί και θεωρητικοί διαφορετικών ειδικοτήτων προσπαθούν να εξηγήσουν τη φρίκη που άλλαξε για άλλη μια φορά τον κόσμο και να προβλέψουν τις συνέπειές της. Ωστόσο, κάτι διαφεύγει τόσο από αυτούς όσο και από το διεθνές δίκαιο. Η εσωτερική πολιτική της Ρωσίας έναντι της Ουκρανίας, που εκπροσωπείται στη θέση κεφαλής του Βλαντιμίρ Πούτιν, δεν μπορεί να περιγραφεί πλήρως με τυπικούς όρους ή ευρείς ορισμούς, αφού η «ειδική στρατιωτική επιχείρηση», όπως αποκαλούν οι Ρώσοι τις δολοφονίες αμάχων, την καταστροφή κατοικιών και την πρόκληση οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής κατάρρευσης δεν ανταποκρίνεται στις καλά ριζωμένες έννοιες και ορισμούς της εισβολής, της επίθεσης και του κηρυγμένου πολέμου που αναγνωρίζονται από το διεθνές δίκαιο και τις διεθνείς σχέσεις. Οι δημόσιες εμφανίσεις του Πούτιν και αυτό που πρεσβεύει φανερώνουν κάτι διαφορετικό από τις υπάρχουσες διατυπώσεις. Αποφεύγει συνειδητά να παραδεχτεί ότι αυτό που πρεσβεύει υποβαθμίζει την αμοιβαία αναγνώριση της εδαφικής ακεραιότητας και την ευημερία του λαού. Με αυτούς τους όρους, ο Πούτιν ενεργεί ως εάν η συνεχιζόμενη φρίκη στην Ουκρανία να είναι μέρος της εσωτερικής πολιτικής της Ρωσίας, και σαν να χρειάζεται μόνο κάποια «ειδική στρατιωτική επιχείρηση» για να αποκατασταθεί η τάξη και να αξιώσει τα δύο σημαντικά στοιχεία του εμφυλίου πολέμου (*στάση*), αυτά της νίκης και της κυριαρχίας ενός μέρους επί του άλλου. Είναι λοιπόν η κατάσταση στην Ουκρανία, όπως την εκτιμά ο Πούτιν, μια κατάσταση εμφυλίου πολέμου;

Η απάντηση είναι διττή. Το εθνοτικό-εθνικιστικό φαντασιακό της θέσης κεφαλής (του Πούτιν) πήρε την απόφαση να εντείνει τη σύγκρουση, αγνόησε τα επίσημα σύνορα μεταξύ δύο κοινοτήτων (εθνών, κρατών) – της Ουκρανίας και της Ρωσίας – με σκοπό η φαντασιακή κοινότητα που πρόκειται να εδραιωθεί μέσω «ειδικής στρατιωτικής επιχείρησης» να οδηγήσει στην ενότητα. Η νέα εγκαθιδρυμένη ενότητα ή η νέα κατεστημένη τάξη επιτηρεί τους συγκεκριμένους πολιτικούς δείκτες των δύο συγκεκριμένων αυτόνομων κρατών και την τυπική διαφορά μεταξύ τους (που

αντανακλάται στην εδαφική επικράτεια, τον λαό, τη διακυβέρνηση). Το εθνοτικο-εθνικιστικό φαντασιακό της κεφαλής, που λαμβάνει τις αποφάσεις, προβαίνει σε μια υπέρβαση στο πλαίσιο της οποίας η νέα φαντασιακή κοινότητα συμπίπτει με αυτό που προϋποθέτει ο κυρίαρχος. Ως αποτέλεσμα αυτού, δεν υπάρχουν πολεμικοί αντίπαλοι στους οποίους μπορούμε να κηρύξουμε τον πόλεμο, μόνο μια εχθρότητα που πρέπει να εξαλειφθεί και μόνο η εξάλειψή της θα οδηγήσει στην εγκαθίδρυση της νέας ενότητας. Περαιτέρω, η δομική βία που είναι εμβληματική για την κυριαρχία αποκαλύπτει μια προσπάθεια εγκαθίδρυσης μιας νέας τάξης, με την οποία δύο ξεχωριστές πολιτικές πραγματικότητες θα συγχωνευθούν σε μία μοναδική, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως σε σχέση με την αρχαιότητα, με βάση τη νίκη και την κυριαρχία ενός μέρους πάνω στο άλλο.

Η στασιολογία, σύμφωνα με την προκλητική θέση ενός σχετικού συγγραφέα, περιλαμβάνει δύο σημαντικά στοιχεία: την εχθρότητα ως κριτήριο του πολιτικού και τον πόλεμο ως συνέπειά της. Η συνεχής πιθανότητα σύγκρουσης, όπως πράγματι τη βλέπει ο Carl Schmitt στο πλαίσιο της εσωτερικής πολιτικής, μας οδηγεί στον εμφύλιο πόλεμο. Όπως το θέτει ο Schmitt, ο εχθρός «δεν είναι ο ιδιωτικός αντίπαλος που κάποιος μισεί. Ένας εχθρός υπάρχει μόνο όταν, τουλάχιστον δυνητικά, μια μαχόμενη συλλογικότητα ανθρώπων αντιμετωπίζει μια παρόμοια συλλογικότητα» (Schmitt, 1996: 28). Με βάση αυτό, ο ορισμός του πολιτικού χρησιμοποιώντας την εχθρότητα ως κριτήριο, δεν εξαντλεί όλη τη δυναμική. Δεν αρκεί η σύγκρουση να διαχέεται σε όλους τους τομείς της ζωής στην κοινότητα, μετά βίας αυτό που αποκτά κάποια σημασία είναι η φυσική εξόντωση. Υπάρχει αυτή η προσπάθεια για πολιτική ολοκλήρωση, και μας φέρνει πίσω στο πώς αντιλαμβάνονταν τον εμφύλιο πόλεμο στην αρχαιότητα μέσα από τον Βίο του Σόλωνα,⁴ του Πλούταρχου, δεδομένου ότι ο Σόλων κανονικοποίησε τον εμφύλιο πόλεμο στο Αθηναϊκό Σύνταγμα: *Μεταξύ των άλλων νόμων του, υπάρχει ένας νόμος που προκαλεί περιέργεια και έκπληξη, ο οποίος ορίζει, αυτός που σε περίοδο διχόνοιας, δεν στηρίζει καμία πλευρά, θα χάσει την ιδιότητα του πολίτη*. Για να διευκρινίσουμε: σε όρους εμφυλίου πολέμου, το καθεστώς της ιδιότητας των πολιτών εξαρτάται από το να είναι κομμάτι του ενός μέρους που διαφέρει από ένα άλλο λόγω μιας παγιωμένης εχθρότητας. Δηλαδή, για να έρθουμε σε μια νέα τάξη πραγμάτων στο πλαίσιο της οποίας δύο διαφορετικές πολιτικές πραγματικότητες συγχωνεύονται σε μία, αυτή της νέας ενότητας, έτσι ώστε η κεφαλή να κατακτήσει μια νέα φαντασιακή εθνοτικο-εθνικιστική κοινότητα, πρέπει να υπάρξουν: 1) ολοκλήρωση της πολιτικής και 2) δομική κυριαρχική βία. «Οι έννοιες φίλος, εχθρός και μάχη λαμβάνουν το πραγματικό τους νόημα ακριβώς επειδή αναφέρονται στην πραγματική πιθανότητα της φυσικής εξόντωσης» (Schmitt, 1996:

33)⁵. Το πολιτικό σχήμα του εμφυλίου πολέμου (*stasis*) μέσω της νίκης (*nike*) και της κυριαρχίας ενός μέρους έναντι του άλλου (*kratos*) καθιστά δυνατή μια τέτοια πολιτική ή στρατιωτική δράση εάν ένας συγκεκριμένος λήπτης αποφάσεων φανταστεί μια νέα εθνοτικο-εθνικιστική κοινότητα που καταστρέφει τις συνθήκες ζωής, την ίδια τη ζωή, και τη σχεσιακότητα της ίδιας της ζωής που υπερβαίνει την εχθρότητα και την ενότητα.

Σ.Τ.Μ.: Η Μακεδονική γλώσσα ανήκει στην ομάδα των νότιων-σλαβικών γλωσσών και είναι επίσημη γλώσσα της Βόρειας Μακεδονίας, όπως αναγνωρίστηκε από την Τρίτη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Τυποποίηση των Γεωγραφικών Ονομάτων, που διεξήχθη στην Αθήνα το 1977, και περιγράφεται στο Άρθρο 7 (3) και (4) της Συμφωνίας των Πρεσπών.

Παραπομπές

Πλούταρχος (2006). *Παράλληλοι Βίοι: ΣΟΛΩΝ – ΠΟΠΛΙΚΟΛΑΣ*, Εκδόσεις ΖΗΤΡΟΣ.

Lorau, N. (2006). *The Divided City*. Zone Books.

Schmitt, C. (1996). *The Concept of the Political*, The University of Chicago Press.

«Από Μέσα»: Σκέψεις για μια Σύνθετη Προσέγγιση του Πολιτισμού και της Πολιτικής

Δανάη Θεοδωρίδου

Σκηνοθέτιδα και ερευνήτρια σύγχρονων παραστατικών τεχνών, Διδάσκουσα, Τμήμα Θεάτρου, ΑΠΘ, Fontys University of Applied Sciences, Ολλανδία

Ο ανθρωπογεωγράφος P. Romanillos στη διάλεξη του με τίτλο *The View from Above* (Η Θέα Από Ψηλά, 2016), συζητά την εποχή μας, εποχή της ανθρωποκαίνου (anthropocene) που η ανθρώπινη δραστηριότητα έχει σημαντική επίδραση στο οικοσύστημα του πλανήτη, ως μια εποχή άμεσα συνδεδεμένη με τις απεικονίσεις του πλανήτη αυτού. Ο τρόπος που απεικονίζουμε τη γη, σε χάρτες, φωτογραφίες και εικόνες, επηρεάζει άμεσα τον τρόπο που σκεφτόμαστε και δρούμε σε αυτή. Από τη δεκαετία του 1970 και μετά, η θέαση της γης «από ψηλά», η διάσημη εικόνα της NASA που παρουσιάζει τον μπλε πλανήτη ως μια σφαίρα ιδωμένη από το διάστημα, έχει άμεση επίδραση στις μετέπειτα πολιτικές εξελίξεις στον πλανήτη αυτό, σύμφωνα με τον Romanillos.

Παλαιότερες απεικονίσεις παρουσίαζαν τη γη ως μια πεπερασμένη επιφάνεια, ένα γεωμετρικό σχήμα που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος άλλων συστημάτων (πλανητών, αστερισμών, γαλαξιών κτλ.). Ένα σχήμα που περιβάλλεται από τον αμνιακό σάκο (το νερό) ο οποίος περικυκλώνει την κατοικήσιμη έκταση δίνοντας μια αίσθηση του «ανήκειν». Σε αντίθεση, η δημοφιλής εικόνα της γης «από ψηλά», ως έμβλημα της ανθρωποκαίνου, δηλώνει μια νέα οικονομική και τεχνολογική τάξη πραγμάτων, και ταυτόχρονα μια νέα μορφή πολιτισμικού ιμπεριαλισμού από μεριάς των ΗΠΑ, μια ιδιόμορφη άσκηση εξουσίας. Ο πλανήτης γίνεται πλέον ένα αντικείμενο (μια μπλε σφαίρα) που μπορεί κανείς να το βάλει στο χέρι του και να του φερθεί όπως νομίζει. Η θέα του «από μέσα» εξαφανίζεται. Αυτό που ζουμάροντας αποτελεί το αποτέλεσμα πολύπλοκων σχέσεων εξουσίας και χρονοβόρων κοινωνικοπολιτικών διαδικασιών, όταν προσεγγίζεται από ψηλά δεν είναι τίποτα άλλο από ένα ομοιογενές, χειραγωγήσιμο αντικείμενο στα χέρια του ανθρώπου. Μια τέτοια θέαση των πραγμάτων, όπως καταλήγει και ο Romanillos, μας επιστρέφει σταδιακά (από το 1970 και μετά) σε μια θεοκρατική ερμηνεία των πραγμάτων: η γη από ψηλά γίνεται μέρος μιας συμπαντικής θεολογικής τάξης που ορίζεται από τον (νέο) θεό, τον άνθρωπο, δηλαδή εκείνους που έχουν (πολιτική, οικονομική, κοινωνική) δύναμη στη γη.

Σχολιάζοντας την παραπάνω, έκτοτε, κυρίαρχη θεοκρατική τάξη πραγμάτων, ο Γάλλος φιλόσοφος Bruno Latour, στην παράσταση-διάλεξη “Inside” («Από Μέσα», 2018),

προτείνει μια εναλλακτική θέαση του κόσμου μετακινώντας τη ματιά μας από την πλανητική σε μια περισσότερο βιοπολιτική θέαση του πλανήτη. Επιβάλλεται, σύμφωνα με τον Latour –τώρα περισσότερο από ποτέ άλλοτε, λόγω της εκτεταμένης και επικίνδυνης δράσης του ανθρώπου στον πλανήτη– να πάρουμε το βλέμμα μας από το γενικό και αφηρημένο «από ψηλά», και να το στρέψουμε στο «από μέσα» εστιάζοντας και εξετάζοντας με προσοχή τις ιδιαιτερότητες και τις πολύπλοκες κοινωνικοπολιτικές σχέσεις εξουσίας κάθε κοινότητας χωριστά. Σχέσεις που δεν αφορούν μόνο τον άνθρωπο αλλά και κάθε άλλο έμψυχο και άψυχο σώμα της κοινότητας αυτής. Μια τέτοια ματιά κρίνεται επείγουσα και επιτακτική εν όψει τόσο της οικολογικής όσο και της πολιτικής κρίσης στον δυτικό κόσμο που επιβάλλουν άμεση αλλαγή πλεύσης και νέο τρόπο προσέγγισης των πραγμάτων.

Ξεκινώντας από τα παραπάνω, θα ήθελα να μοιραστώ ορισμένες σκέψεις σχετικά με το δυσεύρετο βλέμμα του «από μέσα» στον πολιτισμό και, κατ' επέκταση, στην πολιτική. Και θα ήθελα να κλείσω τις σκέψεις αυτές με μια πρόταση για τέσσερις αρχές εργασίας που θα μπορούσαν πιθανόν να συμβάλλουν στην εξοικειώσή μας με το βλέμμα αυτό. Τι θα πει να προσεγγίζει κανείς τα πράγματα «από μέσα»; Θα πει να εξετάζει το συγκεκριμένο αντικείμενο του ενδιαφέροντός του σε άμεση σχέση με το κοινωνικοπολιτικό του πλαίσιο, με μια διάθεση αυτοκριτική και ενδεδειγμένη, πέρα από γενικόλογες, συχνά ψευδο-ορθολογιστικές ιδέες που ισχύουν «πάντα και παντού». Όπως εύστοχα παρατηρεί, για παράδειγμα, η N. Adajania συχνά ακούγεται το αόριστο, «ρεαλιστικό» επιχείρημα ότι «η καταπιεσμένη τάξη είναι αυτόματα και η επαναστατική τάξη ή τουλάχιστον η τάξη που έχει τη δυνατότητα να αλλάξει τα πράγματα ή είναι υπεύθυνη για την επανάσταση ακριβώς και μόνο επειδή είναι καταπιεσμένη.» (2015: 51). Παρόμοιες ιδέες αποδεικνύονται εξαιρετικά αμφισβητήσιμες, παρόλα αυτά, σε πλαίσια όπου σημαντικό μεγάλο μέρος της εργατικής τάξης είναι ψηφοφόροι, υποστηρικτές ή και μέλη ακροδεξιών και νεοφασιστικών μορφωμάτων.

Ταυτόχρονα, οι καλλιτέχνες Elzbieta Matynia και Joanna Warsza αναρωτιούνται τι είναι αυτό που κάνει έναν εργάτη της τέχνης να συνεχίζει να δουλεύει παρά τους συνεχόμενους αποκλεισμούς της δουλειάς του από διαφορετικά συστήματα εξουσίας. Έχοντας τη βάση της στη Ρωσία του Πούτιν, ένα καθεστώς που, όπως η ίδια περιγράφει, τρομοκρατεί τους πολίτες αποτρέποντας τους από το να αποτελέσουν μέρος ενός συλλογικού σώματος, ασκώντας δεσποτικές μεθόδους διακυβέρνησης, εξαίροντας την πλουτοκρατία, την υποκρισία και την εθνικιστική ρητορική (2015: 226) –οποιαδήποτε ομοιότητα με την τρέχουσα ελληνική πραγματικότητα δεν είναι συμπτωματική– η Matynia υποστηρίζει ότι οι διαρκείς προτροπές για αποκλεισμό του έργου της από το καθεστώς Πούτιν θέτουν ένα σημαντικό δίλημμα: να κινητοποιηθεί

κανείς πολιτικά ή να μην κινητοποιηθεί; Κάθε αποκλεισμός, για τη Μαγυρία, λειτουργεί ως έναυσμα για (αντί)δράση (ακόμα και αν αυτή είναι η αδράνεια). Σε τι είδους δράση μας καλεί, λοιπόν, ο πρόσφατος αποκλεισμός Ρώσων καλλιτεχνών στη βάση της εισβολής του Πούτιν στην Ουκρανία, πολλοί εκ των οποίων μποϊκοτάρονται συστηματικά από το ίδιο το ρωσικό κράτος λόγω της καλλιτεχνικής ακτιβιστικής τους δράσης; Τι/Ποιον ακριβώς αποκλείουμε όταν αποκλείουμε Ρώσους καλλιτέχνες σήμερα, από πού/τι, και προς όφελος τίνος;

Αντίστοιχα, σε τι είδους δράση μας καλεί η στήριξη Ρώσων και Ουκρανών καλλιτεχνών, ακριβώς τον ίδιο καιρό, λόγω της αντιπολεμικής τους δράσης; Λίγες μέρες πριν, πήρα μέρος σε ένα ομαδικό residency καλλιτεχνικών στην Αμβέρσα, στο οποίο βρίσκονταν και Ρώσοι καλλιτέχνες οι οποίοι αναγκάστηκαν να περάσουν με τα πόδια τα σύνορα της Ρωσίας, μαζί με το τρίχρονο παιδί τους, προκειμένου να καταφέρουν να φτάσουν, μετά από πολύ κόπο, στο Βέλγιο, χωρίς να γνωρίζουν αν θα καταφέρουν να επιστρέψουν ξανά στην πατρίδα τους και με τι όρους. Τι είδους δράση είναι αυτή από μεριάς του οργανισμού που τους προσκάλεσε, δίνοντας τους την ευκαιρία να απομακρυνθούν από ένα απολυταρχικό καθεστώς σε καιρό που τα πράγματα μοιάζουν ακόμα πιο απειλητικά για αυτούς;

Και για να έρθουμε και στα δικά μας: καθώς βρίσκονται εν εξελίξει οι δικαστικές διαδικασίες δύο εκ των βασικών κατηγορούμενων καλλιτεχνών του ελληνικού #metoo για ποινικά αδικήματα βιασμών και απόπειρας βιασμών ανήλικων και ενήλικων ατόμων, μαίνεται η συζήτηση για το αν το έργο τους θα έπρεπε να αποκλειστεί ή όχι από την προβολή του στη δημόσια σφαίρα. Σε τι δράση καλεί η απόφαση να μη δίνεται δημόσιος χώρος και χρόνος σε κακοποιητές; Ταυτόχρονα, σε τι δράση καλεί μια απόφαση να αποκλειστεί (και οικονομικά) ένα καλλιτεχνικό έργο στο οποίο συμμετέχουν κι άλλοι καλλιτέχνες που κατά συνέπεια θα στερηθούν και αυτοί ένα πιθανόν σημαντικό εισόδημα; Αλλά για να πάμε ακόμα παραπέρα: σε τι δράση καλεί ένας τέτοιος αποκλεισμός προκειμένου να αναλογιστεί ο καθένας (συμπεριλαμβανομένων και όσων συμμετέχουν σε έργο των κατηγορουμένων) τις ευθύνες του για τα πρόσωπα με τα οποία συνεργάζεται και τον τρόπο που θέλει να ασκεί το επάγγελμά του ως καλλιτέχνης; Τελικά, όμως, ο δημόσιος λόγος προσώπων που κατηγορούνται για αντίστοιχα ή άλλα ποινικά αδικήματα ταυτίζεται με το (καλλιτεχνικό) έργο τους; «Από μέσα» τα πράγματα είναι πράγματι σύνθετα.

Αν οι αποκλεισμοί είναι μια πρό(σ)κληση που μας ωθεί σε δράση, τότε θα πρέπει να αποφασίσουμε «από μέσα» τι είδους δράση θέλουμε να στηρίξουμε, υπέρ ή ενάντια σε ποιους και γιατί, στο συγκεκριμένο (κοινωνικοπολιτικό) πλαίσιο στο οποίο δρούμε. Η

τέχνη (όπως και η πολιτική) οφείλει να σχετίζεται κριτικά με την πολυπλοκότητα και τα τεκταινόμενα του καιρού της ασκώντας έναν σύνθετο, και άμεσα εξαρτώμενο από το πλαίσιο του, τρόπο δράσης. Θα ήθελα να κλείσω τις σκέψεις μου αυτές προτείνοντας ότι η εξάσκησή μας στον πολύπλοκο τρόπο θέασης και δράσης του «από μέσα» θα μπορούσε να στηριχτεί σε τέσσερις αρχές εργασίας, που αναλύονται περισσότερο στο πρόσφατο βιβλίο μου *Publicing: Practising Democracy Through Performance* (Nissos, 2022). Οι αρχές αυτές είναι οι εξής: τοπικότητα, ενδελεχής προσοχή, άσκηση της κοινωνικής μας φαντασίας, και διατάραξη της κυρίαρχης τάξης πραγμάτων. Μόνο μέσα από την εξαιρετικά προσεκτική μελέτη του εκάστοτε τοπικού πλαισίου (χωρίς αυτό να προσεγγίζει έστω και στο ελάχιστο τον τοπικισμό), με ένα βλέμμα ανοιχτό στις ιδιαιτερότητες της κάθε κοινότητας, μπορούμε να αρχίσουμε να αντιλαμβανόμαστε τον πλανήτη μας αλλιώς και να δρούμε σε αυτόν «από μέσα». Το βλέμμα αυτό αναπότρεπτα ίσως θα πρέπει να μας οδηγεί και σε μια δράση που διαταράσσει κυρίαρχες ηγεμονίες, προτείνοντας ευφάνταστα εναλλακτικά μοντέλα συνύπαρξης, με λιγότερους αποκλεισμούς και περισσότερη κατανόηση και φροντίδα ανάμεσα σε λαούς και ανθρώπους.

Παραπομπές - Προτεινόμενη βιβλιογραφία

Adajania, N. (2015) "The Thirteen Place and the Eleventh Question: The Artist-Citizen and Her Strategies of Devolution". Στο Hlavajova M. & Hoskote, R., *Future Publics (The Rest Can and Should Be Done by the People): A Critical Reader in Contemporary Art*. Valiz, 28-61.

Latour, B. (2018). *Inside*, [9.7.22]. Διαθέσιμο στο: <<https://www.youtube.com/watch?v=gzPROcd1MuE>>.

Matynia, E. & Warsza, J. (2015). A Conversation Between Elzbieta Matynia and Joanna Warsza: Public Happiness. Στο Hlavajova M. & Hoskote, R., *Future Publics (The Rest Can and Should Be Done by the People): A Critical Reader in Contemporary Art*. Valiz, 212-229.

Romanillos, P. (2016). The View from Above. Διάλεξη στο Πανεπιστήμιο του Exeter, Μ.Βρετανία (προσωπικές σημειώσεις).

Theodoridou, D.(2022). *PUBLICING: Practising Democracy Through Performance*. Nissos.

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τελικά, μήπως φταίνει τα μίντια; Το ερώτημα που ανά καιρούς πυροδοτεί την κριτική συζήτηση γύρω από τη λειτουργία των ΜΜΕ σε τοπικό και διεθνές επίπεδο επανέρχεται σήμερα στην Ελλάδα και παραμένει συμβολικό.

Μαζί με υποθέσεις μιντιακής αιτιότητας, στον πολιτικό, ακαδημαϊκό και καθημερινό λόγο προβάλλουν όλο και περισσότερο αναλυτικές κατηγορίες που περιγράφουν παρεμβατικές και διαστρεβλωτικές πρακτικές των ΜΜΕ στη διάδοση της πληροφορίας, όπως η προπαγάνδα και η λογοκρισία. Παράλληλα, πρακτικές διάδοσης ψεύτικων ή συναισθηματικά προσδιορισμένων πληροφοριών επανεπινοούνται ως ψευδείς ειδήσεις, ενώ πρακτικές επιλεκτικότητας και πλαισίωσης αποκαλύπτονται ως κυριαρχία συγκεκριμένων απόψεων, αλλά και ως ηγεμονικές αναπαραστάσεις της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής συγκυρίας. Η δημοκρατία υποχωρεί και η πολιτική δίνει τη θέση της στην επικοινωνία.

Είναι η στιγμή που τα ΜΜΕ στην Ελλάδα διακρίνονται στο δημόσιο λόγο σε συστημικά και μη. Ο κριτικός τους λόγος διογκώνεται ή συρρικνώνεται ανάλογα με το αποτέλεσμα των εκλογών. Οι μιντιακές αφηγήσεις αναπαράγουν, ανασυγκροτούν και εμβαθύνουν με τοπικούς, πολιτισμικούς τρόπους την πρωτοκαθεδρία της αγοράς και της οικονομίας. Η πολιτισμική παραγωγή της χώρας τυποποιείται, ενώ μια άλλη στρατεύεται, αντιδρά και αναζητά νέες συναρθρώσεις και λόγους. Τα κοινωνικά δίκτυα αλλάζουν το μιντιακό οικοσύστημα και δίνουν βήμα στους πολίτες. Οι πηγές της γνώσης και τα αποτυπώματα που αφήνουν στην κοινωνία πολλαπλασιάζονται. Όλο και περισσότερα έντυπα και ιστοσελίδες ειδησεογραφίας και σχολιασμού αμφισβητούν και αρθρώνουν έναν εναλλακτικό λόγο. Στην κριτική ανάγνωση του πολιτικού ανταγωνισμού και των κοινωνικών σχέσεων δημιουργούνται οι όροι της δημοκρατίας, της ισότητας και της ελευθερίας.

|_____|

Η ομάδα **Media Jokers** ξαναδιαβάζει τις μιντιακές ιστορίες, τις ξαναγράφει και τις δημοσιεύει σε συνεργασία με το [Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ](#), δημιουργώντας έναν πόλο κριτικής παρέμβασης. Το υλικό της εκτείνεται από τη δημοσιογραφία και τον σχολιασμό σε ό,τι επικοινωνεί και επικοινωνείται. Θεωρητικά και μεθοδολογικά αντλεί από κριτικές προσεγγίσεις στη γλώσσα και τον λόγο. Πολιτικά στέκεται κριτικά. Συζητάει συμμετοχικά και διαλογικά.

Η συντακτική ομάδα

Ελένη Γεωργίου - Διονύσης Μητρόπουλος - Κατερίνα Νικολοπούλου - Έλενα Ψυλλάκου

✉ mediajokersgreece@gmail.com

<https://www.enainstitute.org/publication/tags/media-jokers/>

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΕΝΑ, Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών
Ζαλοκώστα 8, 2ος όροφος
Τ.+30 210 3647912

info@enainstitute.org
enainstitute.org